

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

- (1) ระยะเวลาหลังคลอดและการเปลี่ยนแปลงในระยะหลังคลอด
- (2) สุขภาพทางเพศในระยะหลังคลอด
- (3) กายวิภาคและสรีรวิทยาของการตอบสนองทางเพศ
- (4) การมีเพศสัมพันธ์ในสตรีหลังคลอด
- (5) การเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอด
- (6) ปัญหาหรือภาวะแทรกซ้อนจากการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด
- (7) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีหลังคลอด
- (8) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ระยะเวลาหลังคลอด

1.1 ความหมายของระยะเวลาหลังคลอด

Bobak และ Jensen (1991) ได้ให้ความหมายของระยะเวลาหลังคลอดว่าเป็นช่วงเวลาตั้งแต่หลังจากคลอดเด็กและรกจนกระทั่งอวัยวะสืบพันธุ์กลับเข้าสู่ภาวะเหมือนตอนไม่ตั้งครรภ์ ซึ่งกินเวลาประมาณ 6 สัปดาห์ บางครั้งเรียกว่าไตรมาสที่ 4 ของการตั้งครรภ์ (The fourth of trimester of pregnancy) การเปลี่ยนแปลงทางสรีระบางอย่างก็เกิดเป็นพิเศษ บางอย่างก็เปลี่ยนจากขณะตั้งครรภ์เข้าสู่ภาวะปกติมีปัจจัยมากมายที่สตรีหลังคลอดต้องเผชิญในช่วงนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระดับพลังงานของตนเองความไม่สุขสบาย สุขภาพของทารก และการได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่ที่มสุขภาพ

World Health Organization (1996) ได้กำหนดระยะนี้ไว้ 6 สัปดาห์ หรือ 42 วันนับจากคลอดทารก ซึ่งในระยะนี้นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายแล้ว ยังเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจของสตรีหลังคลอดอย่างมาก เพราะสตรีหลังคลอดต้องปรับตัวให้ได้กับบทบาทของความเป็นมารดาและยังต้องรักษาบทบาทของภรรยาไว้ด้วย

Zlatnik (1994) ได้ให้คำจำกัดความของระยะหลังคลอดไว้ว่า ระยะเวลาดังแต่แรกคลอดครบไปจนกระทั่งมดลูกกลับเข้าสู่ภาวะเหมือนตอนไม่ตั้งครรภ์ ซึ่งกินเวลาประมาณ 6 -8 สัปดาห์ Sherwen, Scoloveno และ Weingarten (1995) กล่าวว่า ระยะตั้งแต่หลังคลอดไปจนถึง 6 สัปดาห์ เป็นช่วงที่หน้าที่ทางสรีระของร่างกายสตรีระยะหลังคลอดกลับเข้าสู่ภาวะปกติ และปรับสภาพจิตใจให้เข้าสู่ภาวะปกติด้วย นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเวลาที่สามารถได้พัฒนาสัมพันธภาพกับทารก

Cunningham และคณะ (2001) ให้ความหมายของระยะหลังคลอดว่า ระยะเวลาดังแต่หลังคลอดจนถึง 6 สัปดาห์ เป็นช่วงที่กายวิภาคของอวัยวะสืบพันธุ์กลับเข้าสู่ภาวะปกติเหมือนขณะไม่ตั้งครรภ์ และรวมถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรของปากมดลูก ช่องคลอด ฝีเย็บ นอกจากนี้ยังรวมถึงการเริ่มตกไข่ของสตรีที่ไม่ได้ให้นมตนเองแก่ทารกด้วย

สมพล พงศ์ไทย (2530) กล่าวว่า ระยะหลังคลอดเป็นเวลาที่ร่างกายของสตรีคลอดบุตร เปลี่ยนแปลงคืนสู่สภาพก่อนตั้งครรภ์ทั้งด้านกายวิภาคและสรีระ ซึ่งจะกินเวลาประมาณ 4 - 8 สัปดาห์

จตุพล ศรีสมบุญ (2535) กล่าวว่า ระยะหลังคลอดเป็นระยะเวลาดังแต่หลังคลอดครบไปจนกระทั่งอวัยวะต่างๆในระบบสืบพันธุ์กลับมาเป็นปกติเหมือนก่อนตั้งครรภ์ ซึ่งกินเวลาประมาณ 6 สัปดาห์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการตั้งครรภ์บางอย่างกลับสู่ปกติภายใน 12 สัปดาห์ บางอย่างใช้เวลามากกว่า 6 สัปดาห์ และบางอย่างยังคงอยู่ตลอดไป รวมถึงสตรีที่ไม่ได้ให้นมบุตรนั้นการทำงานของต่อมพิทิวิทารี (pituitary) และรังไข่จะกลับสู่ปกติภายใน 6 สัปดาห์

ศรีนวล โอสเสถียร (2541) ได้ให้คำจำกัดความของระยะหลังคลอดโดยแบ่งระยะหลังคลอดออกเป็น 3 ระยะได้แก่

1. หลังคลอดทันที (Immediate Postpartum) คือ ตั้งแต่ทารกคลอดถึง 24 ชั่วโมง หลังการคลอด
2. หลังคลอดระยะต้น (Early Postpartum) คือ ตั้งแต่วันที่ 2 ถึงวันที่ 7 หลังคลอด
3. หลังคลอดระยะปลาย (Late Postpartum) คือ ตั้งแต่สัปดาห์ที่ 2 ถึงสัปดาห์ที่ 6 หลังคลอด

ดังนั้นสรุปได้ว่า ระยะเวลาหลังคลอด หมายถึง ระยะเวลาตั้งแต่ทารกและรกคลอดครบจนถึง 6 สัปดาห์หลังคลอด ซึ่งเป็นช่วงที่มีการปรับตัวทั้งด้านกายวิภาคและสรีระของอวัยวะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการคลอดและภาวะจิตใจให้กลับสู่สภาพเหมือนขณะไม่ตั้งครรภ์ นอกจากนี้ยังรวมถึงการปรับตัวด้านบทบาทของการเป็นมารดา และการคงบทบาทของการเป็นภรรยาไว้ด้วย อาจเรียกระยะนี้ว่าระยะที่ 4 ของการตั้งครรภ์

1.2 การเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาหลังคลอด

การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในระยะเวลาหลังคลอดแบ่งออกได้เป็น 3 ประการ ได้แก่ ทางด้านกายวิภาค ทางด้านอารมณ์ จิตใจ และทางด้านสังคม

1.2.1 กายวิภาคและสรีระ : พบการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาหลังคลอดดังนี้

1.2.1.1 รูปร่าง - ระยะเวลาหลังคลอดน้ำหนักลดลงจากการคลอดทารกและรก แต่น้ำหนักจะยังไม่เท่ากับก่อนตั้งครรภ์

1.2.1.2 มดลูก - ในระยะเวลาหลังคลอดมดลูกจะมีการเข้าู่โดยการที่มดลูกมีการหดตัวกลับเข้าสู่ภาวะปกติในอุ้งเชิงกราน โดยขอมดลูกจะอยู่ในระดับไม่เกินสะดือ การลดขนาดนี้เกิดจากการที่เซลล์กล้ามเนื้อมดลูกมีขนาดเล็กลง เนื่องจากการสลายของโปรตีนภายในเซลล์ ส่วนล่างของมดลูก (lower uterine segment) ซึ่งบางมากในระยะเวลาหลังคลอด จะหดตัวหนาขึ้นและสั้นลงจนเป็นคอมดลูก (isthmus) ตามเดิมภายใน 2 - 3 สัปดาห์ ปากมดลูกจะหุบลง หนาขึ้นแต่ก็ยังนุ่ม จะค่อยๆ หนาและแข็งขึ้น ขนาดเล็กลงจนเมื่อสิ้นสัปดาห์แรกก็เกือบจะสอดนิ้วมือเข้าไปไม่ได้

เยื่อโพรงมดลูกภายหลังคลอด 2 - 3 วัน จะมีการเปลี่ยนแปลงของเยื่อโพรงมดลูกส่วนที่ยังเหลืออยู่คือ basal layer โดยส่วนบนจะสลายตัว และหลุดออกจากโพรงมดลูกทางปากมดลูก เรียกว่า น้ำคาวปลา (lochia) ซึ่งใน 2-3 วันแรกจะมีสีแดงจัดเพราะประกอบด้วยเลือดเป็นส่วนใหญ่ เรียกว่า “ lochia rubra ” ต่อมาสีแดงจะจางลงและปริมาณน้อยลง เพราะมีเนื้อเยื่อโพรงมดลูกที่สลายตัวปะปนมากขึ้นเป็นสีชมพู เรียกว่า “ lochia serosa ” ประมาณวันที่ 10 หลังคลอด สีของน้ำคาวปลาจะยิ่งจางลงอีก เป็นสีขาวหรือสีนวล มีจำนวนน้อยลงมากและลักษณะเป็นเมือกปน ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “ lochia alba ” น้ำคาวปลาจะหมดภายใน 3 สัปดาห์หลังคลอด แต่อาจมีบางรายที่มีอยู่นาน 6 สัปดาห์ (Monheit, Cousins และ Resnik, 1980)

การตกไข่และการมีประจำเดือนหลังคลอด พบว่าในระยะเวลาหลังคลอดสตรีหลังคลอดจะไม่มีประจำเดือนอยู่ระยะหนึ่งซึ่งเป็น physiologic amenorrhea ระยะเวลาของการไม่มีประจำเดือนหลังคลอดจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการตกไข่และการมีประจำเดือนคือ “ การเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา ” (Cunningham et al., 1993)

1.2.1.3 เต้านม - เต้านมจะมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์เพื่อเตรียมต่อน้ำนมสำหรับบุตรหลังคลอด ดังนั้นภายหลังคลอดหลอดเลือดจะขยายใหญ่มีเลือดมาคั่งมากทำให้เต้านมมีขนาดใหญ่และตึงขึ้นเห็นได้ชัด 2 – 4 วันหลังคลอด

1.2.1.4 ฝีเย็บ - หลังคลอดมักมีแผลฝีเย็บ เนื่องจากขณะคลอดจะได้รับการตัดฝีเย็บเพื่อป้องกันการยืดขยาย การฉีกขาดของฝีเย็บและแรงให้ศีรษะเด็กคลอดเร็วขึ้น ซึ่งมักประสบปัญหาเกิดการเจ็บปวดบริเวณแผลฝีเย็บได้ และความไม่สบายจากการตัดฝีเย็บขึ้นกับชนิดของการตัดฝีเย็บ การซ่อมแซม และระยะเวลาที่ฝีเย็บถูกศีรษะเด็กกด หลังคลอดวันที่ 2 – 3 อาการบวมที่ฝีเย็บมักลดลง รอยแผลที่ฝีเย็บมักไม่มีน้ำเหลืองและหรือเลือดซึมออก อาการบวมที่ฝีเย็บในระยะนี้จึงเป็นเพียงอาการตึงแผลฝีเย็บเล็กน้อย หลังคลอดวันที่ 4 จะไม่มีอาการปวดฝีเย็บโดยแผลมักติดวันที่ 5 หลังคลอด และติดยึดสนิทเร็ววันที่ 8 – 14 สำหรับอาการตึงแผลจะเกิดหลังวันที่ 3 จนกระทั่ง 6 สัปดาห์หลังคลอด

ถ้าฝีเย็บมีอาการบวม แดง ปวด มีน้ำเหลืองซึม และแผลติดเชื้อแสดงว่าแผลฝีเย็บอาจจะมีการติดเชื้อ (ศรีนิวล โอสธเสถียร, 2541)

1.2.1.5 การหลังฮอร์โมน - ในระยะหลังคลอดฮอร์โมน estrogen และ progesterone จะลดระดับลง ประกอบกับการควบคุมของทารกกระตุ้นให้มีการหลั่งของน้ำนมในระยะหลังคลอดใหม่ ส่งผลให้ระดับฮอร์โมน prolactin ยังคงอยู่สูงอยู่ ซึ่งมีผลต่อการสร้างและหลั่งฮอร์โมนจาก hypothalamus และต่อมใต้สมองที่จะควบคุมการทำงานของรังไข่ จนเมื่อระยะเวลาผ่านไประดับ ฮอร์โมน prolactin จะค่อยๆลดลง รังไข่จะเริ่มกลับทำงานตามปกติมีการตกไข่และมีประจำเดือนในเวลาต่อมา

1.2.2 อารมณ์และจิตใจ : ความเหน็ดเหนื่อยจากการเลี้ยงบุตร และการปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่การเป็นมารดา ในระยะแรกหลังคลอดสตรีหลังคลอดปรับตัวค่อนข้างยาก อาจหงุดหงิด อารมณ์แปรปรวนได้ง่ายเนื่องจากต้องปรับตัวอย่างมากทั้งด้านร่างกายและจิตใจ (เทียมศรี ทองสวัสดิ์, 2541) แต่โดยทั่วไปแล้วความเครียดนี้มักจะสลายไปได้ถ้าบุคคลข้างเคียง โดยเฉพาะสามีและญาติๆคอยให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ และช่วยเหลือ ประกอบกับสตรีหลังคลอดเองเป็นผู้ที่มีการพัฒนาทางด้านจิตใจที่พร้อมจะเป็นมารดาอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว เช่น รู้สึกชื่นชมยินดีต่อการตั้งครรภ์นี้ รู้สึกภาคภูมิใจต่อการมีบุตร มีความรักและผูกพันกับมารดาของตนเอง มีความอบอุ่นและมีสัมพันธภาพที่ดีงามกับสามี และมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ทั้งหมดนี้จะช่วยพัฒนาความเป็นมารดาได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งแสดงออกในรูปของความรัก ความอาทร ให้การหนุนนำรู้อบอุ้มดูแลบุตรของตนอยู่ตลอดเวลาและสม่ำเสมอ

ในระยะนี้สตรีหลังคลอดบางคนอาจมีอาการซึมเศร้า (postpartum blue) และอาการหดหู่ (depression) โดยไม่ทราบสาเหตุทำให้เกิดอารมณ์แปรปรวน (emotional lability) ได้

ง่าย มักร้องไห้โดยไม่มีสาเหตุ อาการนี้มักจะเกิดภายใน 2 – 3 วันหลังคลอดจะเป็นอยู่ชั่วคราว ประมาณ 48 – 72 ชั่วโมง แล้วหายไป คาดว่าเป็นผลจากความรู้สึกหิวหว่า และถ้าเกิดขึ้นก็เพียงแต่ให้กำลังใจ ให้ความห่วงใย ก็จะแก้ไขภาวะนี้ได้ (ประทักษ์ โอประเสริฐสวัสดิ์ และคณะ, 2534)

1.2.3 สังคม : สังคม ครอบครัว และชุมชนมีส่วนอย่างมากในการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งความเชื่อหลายอย่างที่ยึดถือกันมายาวนานจนสืบทอดเป็นประเพณีของการปฏิบัติตนหลังคลอดของชาวไทย เช่น “ *ประเพณีการอยู่ไฟ* ” ในปัจจุบันแม้ว่าการคลอดบุตรจะคลอดในโรงพยาบาลแต่เมื่อกลับบ้านพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่หรือเพื่อนบ้าน ผู้มีประสบการณ์จะแนะนำหรือบอกให้ปฏิบัติตนตามอย่างที่คนเหล่านั้นเคยเห็นหรือเคยทำมา ประกอบกับเป็นความเชื่อเดิมที่เชื่อมาเป็นระยะเวลานานยากแก่การเลิกปฏิบัติ รวมทั้งในสมัยนี้คนในชุมชนเมืองเริ่มมีกระแสหันมาให้ความสนใจการดูแลสุขภาพหลังคลอดด้วยการแพทย์แผนไทยเพิ่มขึ้น โดยเชื่อว่าการอยู่ไฟจะช่วยทำให้ผิวพรรณดี ช่วยขับน้ำคาวปลา ทำให้มดลูกแห้งเข้าสู่เร็ว รูปร่างกลับมาเป็นปกติเหมือนก่อนตั้งครรภ์ รวมทั้งช่วยให้ร่างกายแข็งแรงตลอดไป นอกจากนี้ระหว่างการอยู่ไฟยังมีข้อปฏิบัติและกฎข้อห้ามต่างๆหลายประการหนึ่งในข้อห้ามนั้นคือ การงดเที่ยวช่องทางเพศในระหว่างการอยู่ไฟและเมื่อออกจากไฟแล้วให้งดมีเพศสัมพันธ์ต่อไปอีก 3 เดือน (กันทิมา สิทธิธัญกิจและพรทิพย์ เดิมวิเศษ, 2547)

2. สุขภาพทางเพศในระยะหลังคลอด

ในระยะหลังคลอดสตรีหลังคลอดจะพบกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่างๆเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดได้ ดังนี้

2.1 ด้านร่างกาย

ระหว่างการตั้งครรภ์น้ำหนักจะเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 10 – 12 กิโลกรัม หลังคลอดทันทีน้ำหนักจะลดลง 5 – 6 กิโลกรัม ต่อมาอีก 1 สัปดาห์ การลดลงของน้ำในร่างกายในรูปของปัสสาวะและเหงื่อ น้ำหนักจะลดลงอีก 2 – 3 กิโลกรัม รวมเป็น 7.5 – 9 กิโลกรัม (Gorries, Mckinney และ Murray, 1994 อ้างถึงในศรีนวล โอสถเสถียร, 2541) ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 2 – 3 เดือน กล้ามเนื้อหน้าท้องจึงกลับตึง ส่วนไขมันและรอยแตกที่ปรากฏบนผิวหนังหน้าท้อง มักจะปรากฏต่อไป ในสตรีหลังคลอดบางรายกล้ามเนื้อหน้าท้องอาจย้อยเป็นถุง (pendulous abdomen) ผลกระทบดังกล่าวอาจทำให้สตรีหลังคลอดสุขภาพจิตเสีย และหรือการปรับตัวต่อภาพลักษณ์ของตนเองด้านลบ เช่น การศึกษาของ Bradley (1989) รายงานว่าใน 6 เดือนหลังการคลอดร้อยละ 70 ของสตรีหลังการคลอดไม่พอใจต่ออาการอ้วน และภาพลักษณ์ที่ปรากฏหลังคลอด นอกจากนี้สภาพร่างกายที่

อ่อนเพลียภายหลังคลอด เจ็บปวดผลฝีเย็บและมดลูกร่วมกับมีน้ำคาวปลาส่งผลให้ความต้องการทางเพศในระยะหลังคลอดลดลงได้ (เอนก อารีพรพรค, 2548)

2.2 ด้านจิตใจ

ในระยะหลังคลอดสตรีหลังคลอดจะรู้สึกเมื่อยล้า เหน็ดเหนื่อยจากการเลี้ยงดูบุตร วิตกกังวลเกี่ยวกับการปรับตัวต่อบทบาทใหม่ในการเป็นมารดาและในขณะเดียวกันยังต้องรักษาบทบาทเดิมของการเป็นภรรยาที่ดีไว้ด้วย(เอนก อารีพรพรค, 2548) นอกจากนี้ในสตรีหลังคลอดบางรายอาจรู้สึกถึงการสูญเสียความเป็นอิสระ หรือความเป็นส่วนตัวเพราะต้องมีภาระในการเลี้ยงดูบุตร ลังเลใจต่อการคุมกำเนิด รวมทั้งกลัวเกิดการตั้งครรภ์ซ้ำขึ้นในขณะที่ร่างกายยังไม่พร้อม ส่งผลให้แรงขับทางเพศเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่เชื่อว่า การคลอดทำให้ความต้องการทางเพศเสียไป ความเครียดและความวิตกกังวลต่างๆเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและความต้องการทางเพศได้

2.3 ด้านสังคม

สังคม ครอบครัว และชุมชนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศในระยะหลังคลอด เช่น ตามประเพณีไทยจะห้ามไม่ให้มีเพศสัมพันธ์ในระยะ 3 เดือนแรกหลังคลอด (กันทิมา สิริทธิชัยกิจและ พรทิพย์ เดิมวิเศษ, 2547) นอกจากนี้ยังพบอีกว่าภายในครอบครัวสามีมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดพฤติกรรมทางเพศ โดยเฉพาะในครอบครัวที่สามีมีความต้องการที่จะมีบุตรจะแสดงออกถึงพฤติกรรมทางเพศในทางที่ดี ในทางตรงกันข้ามถ้าสามีที่ไม่ต้องการที่จะมีบุตรจะรู้สึกว่า การเปลี่ยนแปลงรูปร่างของภรรยาภายหลังการคลอดและภาระการเลี้ยงดูบุตรมีผลกระทบต่อพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ในทางที่เลวลง และที่สำคัญความราบรื่นในชีวิตสมรสย่อมมีส่วนอย่างมากในการปรับตัวเกี่ยวกับเรื่องเพศในระยะหลังคลอดให้ดีขึ้นได้

3. กายวิภาคและสรีรวิทยาของการตอบสนองทางเพศ

เมื่อมีความต้องการทางเพศหรือถูกกระตุ้นทางเพศจะเกิดขบวนการการเปลี่ยนแปลงในร่างกาย 2 ประการคือ

1. เกิดการคั่งของเลือดดำทั่วร่างกาย โดยเฉพาะที่อวัยวะเพศ
2. เกิดการบีบรัดตัวเป็นจังหวะของกล้ามเนื้อที่อวัยวะเพศ และกล้ามเนื้อใกล้เคียง

การตอบสนองทางเพศจึงเป็นเรื่องธรรมชาติซึ่งปรากฏชัดเจนเมื่อเข้าสู่วัยหนุ่มสาว และจะเกิดขึ้นกับสตรีหลังคลอดได้เช่นเดียวกัน ซึ่งกลไกที่ทำให้เกิดการแปรเปลี่ยนสัมผัสเป็นความรู้สึกทางเพศนั้นเป็นผลจากฮอร์โมนเพศ ความปกติของระบบประสาทอัตโนมัติ รวมทั้งความสมบูรณ์ของร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องเพศ

ดังนั้นสามารถแบ่งการตอบสนองทางเพศออกเป็น 4 ระยะดังนี้ (Master และ Johnson, 1966 อ้างถึงใน เอนก อารีพรพรค, 2548)

1. **ระยะตื่นเต้น (Excitement phase)** เป็นระยะที่เริ่มมีความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้นจากการเล้าโลมจะมีการคั่งของเลือดทั่วร่างกาย ชีพจรเต้นเร็ว ความดันเลือดสูงขึ้น กล้ามเนื้อตึงตัว เต้านมขยายตัว หัวนมตุงชันขึ้น บริเวณผิวหนังจะเห็นเป็นผื่นแดงที่หน้าอกแล้วค่อยๆกระจายไปทั่วร่างกาย บริเวณอวัยวะเพศจะมีน้ำซึมออกจากผนังช่องคลอด (vaginal lubrication) แคมใหญ่และแคมเล็กจะขยายตัวปากช่องคลอดจะเปิดกว้างขึ้น ช่องคลอดขยายตัวยาวขึ้น คลิตอริสจะขยายตัวและตุงชันขึ้น

2. **ระยะกำหนด (Plateau phase)** เป็นระยะถัดมาซึ่งเป็นผลมาจากการกระตุ้นที่ต่อเนื่องและรุนแรงพอจะทำให้ความรู้สึกทางเพศเพิ่มขึ้น และมีความพอใจต่อการสัมผัสในส่วนต่างๆของร่างกายรุนแรงมากขึ้นจะมีการคั่งของเลือด และมีการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อมากขึ้น แต่ถ้าวการกระตุ้นหยุดลงหรือความรู้สึกทางเพศหมดไป การตอบสนองนี้ก็หมดไปด้วยเช่นกัน

3. **ระยะจุดสุดยอด (Orgasmic phase)** เป็นระยะที่ร่างกายทุกส่วนตอบสนองเต็มที่ต่อการที่มีความรู้สึกทางเพศทวีขึ้นสูงสุด จนความรู้สึกนี้ถูกปลดปล่อยหมดไป เป็นระยะที่เกิดความรู้สึกพึงพอใจอย่างมาก จะเกิดการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อทุกส่วนทั่วร่างกายอย่างรุนแรง ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุม กล้ามเนื้อมดลูก กล้ามเนื้อปากช่องคลอด และรอบทวารหนัก จะมีการหดตัวเป็นระยะๆคล้ายกับการเจ็บครรภ์คลอด กล้ามเนื้อปากช่องคลอดจะมีการหดตัวเป็นจังหวะ 5 - 15 ครั้ง แรกๆเร็วและสั้น ต่อไปจะช้าและนานแล้วหายไป ระยะจุดสุดยอดนี้จะใช้เวลาสั้นมากประมาณ 3 - 10 วินาทีเท่านั้น ในสตรีหลังคลอดพบว่าการคั่งของเลือดบริเวณอวัยวะเพศจะเกิดได้ช้ากว่าในระยะก่อนตั้งครรภ์ เนื่องจากมีการบีบขยายของช่องคลอดรวมทั้ง rugae ของผนังช่องคลอดค่อนข้างเรียบ ทำให้ vaginal lubrication ได้ช้าและปริมาณลดลง ช่องคลอดจะหดตัวช้าและน้อยลง ทำให้การถึงจุดสุดยอดทางเพศค่อนข้างช้า ระยะเวลาสั้นและไม่รุนแรง

4. **ระยะคลายตัว (Resolution phase)** เป็นระยะที่ร่างกายกลับคืนสู่ภาวะก่อนมีการกระตุ้นทางเพศ กล้ามเนื้อเริ่มคลายตัว เลือดที่มากั่งก็ลดลง อวัยวะเพศกลับคืนสู่ภาวะปกติ ช่องคลอดจะคลายตัวในสตรีหลังคลอดพบว่า ในระยะคลายตัวจะมีการคั่งของเลือดที่อวัยวะเพศ

นานกว่าปกติ ก็อาจจะทำให้สตรีหลังคลอดมีการตอบสนองทางเพศถึงจุดสุดยอดติดต่อกันได้หลายครั้ง เนื่องจากในเพศหญิงไม่มีระยะ refractory period

จากการศึกษาของ Master and Johnson (1966) ศึกษาการตอบสนองทางเพศของสตรีหลังคลอดปกติจำนวน 101 ราย พบว่าหลังคลอด 4 – 6 สัปดาห์ แผลฝีเย็บหายดี พังช่องคลอดเป็นสีชมพูค่อนข้างบาง rugae แบนราบไม่เห็นรอยย่น มดลูกยังอยู่ในช่องท้อง สำหรับการกระตุ้นทางเพศ พบว่า 2 ใน 3 ของสตรีที่ศึกษามี erotism ต่ออวัยวะรับความรู้สึกทางเพศ รวมทั้งเกิดการคั่งของเลือดบริเวณอวัยวะเพศได้อย่างสมบูรณ์ แต่จะเกิดได้ช้ากว่าในระยะก่อนตั้งครรภ์ เนื่องจากการยืดขยายของช่องคลอดในระยะPlateau จะเกิด vaginal lubrication ได้ช้าและปริมาณลดลง ช่องคลอดจะหดรัดตัวได้ช้าและน้อยลง สำหรับระยะ Orgasmic การตอบสนองจนถึงจุดสุดยอดทางเพศค่อนข้างช้า ระยะเวลาสั้น และไม่รุนแรง

4. การมีเพศสัมพันธ์ในสตรีหลังคลอด

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและสังคม การแพร่เผ่าพันธุ์ของมนุษย์จึงอยู่ภายใต้กฎระเบียบและการควบคุมทางสังคม ได้แก่ จารีตประเพณี แบบแผนในการแต่งงาน กฎหมายครอบครัว เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องเพศไม่ใช่เรื่องส่วนตัวแต่เป็นประเด็นในทางสังคม แม้การมีความสัมพันธ์ทางเพศจะเป็นเรื่องส่วนตัวก็ตาม (นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์และ คณะ, 2546)

เมื่อคนสองคนตัดสินใจสร้างครอบครัว ครอบครัวต้องมีการพัฒนารูปแบบไปตามวัฏจักรของครอบครัว และตามขั้นตอนต่างๆของวัฏจักรนั้น ต้องอาศัยการสร้างความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันอย่างแท้จริง (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2545) ความสัมพันธ์ทางเพศจึงถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันมากที่สุดเมื่อเทียบกับความสัมพันธ์อื่นๆ เพราะให้ความรู้สึกคุ้นเคยของคน 2 คน ซึ่งมาจากคนละแห่งแต่ต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ต้องการสร้างครอบครัวใหม่ด้วยกัน และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้น ไม่ใช่เรื่องยาก ทั้งนี้ต้องเริ่มจากการเลือกคู่ครองที่ดีเป็นอันดับแรกบวกกับความสามารถในการปรับตัวในเรื่องเพศกล่าวคือ การมีความสัมพันธ์ทางเพศนั้นต้องเป็นไปตามความต้องการของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถจะปฏิเสธอีกฝ่ายหนึ่งได้เมื่อตนมีความรู้สึกไม่ต้องการ โดยไม่ต้องมีความรู้สึกอายหรือรู้สึกว่าจะเป็นการทำร้ายจิตใจฝ่ายตรงข้าม คู่สมรสควรมีใจกว้างยอมรับความปรารถนาของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย เพราะเรื่องเพศสัมพันธ์เป็นความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่ความพึงพอใจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งสามีภรรยาสามารถแสวงหาความสุขได้อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นการปรับตัวในเรื่องเพศจะไม่มีปัญหามากนักหากคู่สมรสมีพื้นฐานความรู้และทัศนคติในเรื่องเพศที่ถูกต้องอยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้ความสามารถในการปรับตัวเรื่องเพศสัมพันธ์ก็ไม่ใช่สิ่งที่ยากลำบากจนเกินไป แต่หากคู่สมรสไม่มี

การปรับตัวในเรื่องดังกล่าวนอกจากจะทำให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศในชีวิตสมรสขึ้นแล้ว ยังอาจนำไปสู่ปัญหาต่างๆได้อีก เช่น ปัญหาความเบื่อหน่ายในคู่สมรส การไม่มีความสุขในชีวิตสมรสต่างๆไปไม่ใช่เฉพาะแต่เรื่องเพศสัมพันธ์เท่านั้นยังรวมถึงการปฏิบัติตน ไม่สมบทบาทในการเป็นสามีภรรยา การแยกกันอยู่ และบางคู่อาจร้ายแรงถึงขั้นเกิดการหย่าร้างกันได้ (นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์และคณะ, 2546)

ดังนั้น การมีเพศสัมพันธ์ (sexual relationship) หมายถึง พฤติกรรม หรือปฏิบัติที่แสดงออกในเรื่องเพศ เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า ทั้งนี้ครอบคลุมถึงพฤติกรรมภายใน การรับรู้ ค่านิยม ความเชื่อ เจตคติ และครอบคลุมถึงพฤติกรรมภายนอก ได้แก่ ท่าทีและการปฏิบัติทางเพศ ซึ่งเป็นการแสดงความรักและความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่างสามีภรรยา (ชัยวัฒน์ ปัญญา และคณะ, 2524 อ้างถึงในวิภาพร เสนารัตน์, 2542) และยังเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 4 ด้านของชีวิตในคนๆนั้นด้วย ได้แก่ องค์ประกอบด้านสังคม ด้านชีวภาพ ด้านศีลธรรม และด้านจิตใจ รวมเอาความเชื่อ ความศรัทธา และประสบการณ์ต่างๆที่คนๆนั้นรับมาจากบรรพบุรุษ โดยการถ่ายทอดมาทางวัฒนธรรมในสังคม ด้วยเหตุนี้เรื่องเพศจึงไม่ใช่เรื่องที่หมายถึงเฉพาะการปฏิบัติทางเพศเพียงอย่างเดียว (ลักขณา อินทร์กลับ, 2542) ซึ่งองค์ประกอบ 4 ด้านในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเพศสัมพันธ์ ได้แก่

องค์ประกอบด้านสังคม (Social component) สังคมหนึ่งๆจะมีกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น คำสอนทางศาสนา รูปแบบทางวัฒนธรรม มาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมด้านเพศสัมพันธ์ให้คนในสังคมนั้นๆได้ถือปฏิบัติ หรืออาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมด้านเพศสัมพันธ์ของคนได้รับอิทธิพลมาจาก

- เรื่องราวในประวัติศาสตร์ คำสอนที่ถ่ายทอดส่งต่อมาจากบรรพบุรุษ
- เรื่องราวในสังคม โดยได้รับผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
- บทบาททางเพศ ทุกคนรู้ว่าตนเองอยู่ในเพศใด ซึ่งมักปฏิบัติตัวได้เหมาะสมถูกต้องในเพศของตนเอง

ดังนั้นคนทุกคนที่อยู่ในสังคมของโลกนี้ย่อมมีวัฒนธรรมหนึ่งที่ควบคู่ไปกับสังคมนั้น ก็จะมีมาตรฐานการยอมรับในเรื่องพฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์ของวัฒนธรรมนั้นอยู่ด้วย

องค์ประกอบด้านจิตใจ (Psychological component) เรื่องเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ ทุกคนเริ่มดำเนินการเรียนรู้จากครอบครัว เรียนรู้ถึงสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่มีคุณค่า โดยสังเกตจากพฤติกรรมของพ่อแม่

องค์ประกอบด้านศีลธรรม (Moral component) เรื่องเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในศาสนาที่สอนเรื่องความพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติเรื่องเพศสัมพันธ์ การปฏิบัติเรื่องเพศใดที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ดังนั้นเรื่องการปฏิบัติทางเพศจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความ

ศรัทธาในศาสนา ซึ่งศาสนาในโลกนี้ก็มีการยอมรับการแสดงออกในเรื่องเพศสัมพันธ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน

องค์ประกอบด้านชีวภาพ (Biological component) เรื่องเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสืบพันธุ์ การเป็นหนุ่มเป็นสาว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดวงจรของชีวิตคนก็จะมี การเปลี่ยนแปลงทางด้านเพศตามจังหวะวงจรของชีวิตด้วย

นอกจากนี้แนวคิดของการมีเพศสัมพันธ์ยังมีความหมายและรูปแบบอื่นที่แตกต่างกันไป ตามความหลากหลายของวัฒนธรรมและกลุ่มคน ซึ่งอุดมคติของการมีเพศสัมพันธ์ดั้งเดิมเป็นความคาดหวังให้เพศสัมพันธ์เป็นการกระทำระหว่างเพศตรงกันข้าม หรือหญิงกับชายที่อยู่ในวัยอันสมควรและมีใช่เป็นบุคคลที่อยู่ในวงเครือญาติเดียวกัน ภายใต้กรอบความสัมพันธ์ทางเพศที่ชายมีอำนาจทางสังคมในเรื่องเพศมากกว่าหญิง สังคมคาดหวังให้ผู้หญิงมีหน้าที่ตอบสนองความสุขทางเพศแก่ชายผู้เป็นสามี ความสุขทางเพศของหญิงกลับถูกสังคมไม่ให้ความสำคัญและหญิงเองก็ถูกขัดเกล่าให้มองเรื่องเพศของตนมีความสำคัญต่อเมื่อเป็นความต้องการของชายเท่านั้น ผลการศึกษาการเข้าสู่การมีเพศสัมพันธ์ของชายและหญิงพบว่าเหตุผลที่เป็นแรงจูงใจของชายที่ต้องการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงคือ ต้องการความสุขสุดยอดทางเพศ ต้องการการเอาใจคู่สัมพันธ์และได้หญิงนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ ความต้องการปลดปล่อยความตึงเครียด และตอบสนองความต้องการทางเพศ ในขณะที่แรงจูงใจด้านความผูกพันทางด้านความรักและความใกล้ชิดกับคนรักเป็นแรงจูงใจของผู้หญิง(Leigh, 1989 อ้างถึงใน นิमित มั่งมีทรัพย์, 2541)

ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการมีเพศสัมพันธ์ จึงได้จากการรวบรวมแนวคิดต่างๆที่กล่าวมา แบ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รองได้ดังนี้ **วัตถุประสงค์หลักของการมีเพศสัมพันธ์** คือ “ เพื่อแสวงหาความสุข ความผ่อนคลาย ความรัก และความผูกพันของคู่สมรส ตลอดจนทำให้เกิดความพึงพอใจที่จะมีกิจกรรมนี้อย่างต่อเนื่อง ” **วัตถุประสงค์รอง** คือ “ เพื่อการมีบุตรตามความปรารถนา และมีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง ” ด้วยเหตุผลนี้เพศสัมพันธ์จึงเป็นวิธีหนึ่งของการสื่อความหมายที่ลึกซึ้งระหว่างชายหญิงที่เกิดบนรากฐานของความสัมพันธ์ที่ดี มีความเข้าใจความรู้สึกผูกพันจนกลายเป็นความรักเป็นความรู้สึกที่ปรารถนาให้คนที่เรารักมีความสุข (กรมสุขภาพจิต, 2540)

เพราะฉะนั้นการมีเพศสัมพันธ์จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส และเป็นวิธีที่จะทำให้เกิดการตั้งครรภ์ได้ แต่เมื่อมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายแก่สตรีทั้งทางด้านกายวิภาค สรีรวิทยา ฮอร์โมน และจิตใจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางเพศของสามีและภรรยา นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่มีความสำคัญต่อการมีเพศสัมพันธ์ในขณะตั้งครรภ์ เช่น การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา แบบแผนความเชื่อ บุคลิกภาพ รายได้ของครอบครัว ระยะเวลาของการสมรส และสัมพันธ์ภาพระหว่างสามีภรรยาก่อนการตั้งครรภ์ เป็นต้น (เอนก อารีพรรคและ สุวิทนา อารีพรรค, 2525)

ซึ่งระยะตั้งครรภ์เป็นอีกช่วงระยะเวลาหนึ่งของชีวิตที่สามิภรรยาจะต้องมีการปรับตัวเรื่องเพศเพิ่มขึ้นอีกอย่างมากโดยพบว่า ความต้องการทางเพศของสตรีตั้งครรภ์มีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล และจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ความต้องการทางเพศของสตรีหลังคลอดแตกต่างกันไปที่สำคัญสิ่งหนึ่ง ได้แก่ ระยะเวลาของการตั้งครรภ์ ซึ่งมีผลต่อความต้องการทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละไตรมาสของการตั้งครรภ์ โดยแบ่งออกได้เป็น 3 แบบคือ ความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น ลดลง และคงเดิม (ประทักษ์ โอประเสริฐสวัสดิ์และคณะ, 2540) ด้วยเหตุนี้ความต้องการทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลต่อการมีเพศสัมพันธ์ในขณะตั้งครรภ์ด้วย

ในระยะต่อมาเมื่อเข้าสู่ระยะหลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอดต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม รวมทั้งหน้าที่การเลี้ยงดูบุตร เรียนรู้ปฏิบัติกิจวัตรของทารก ในขณะที่ต้องคงสภาพบทบาทหน้าที่เดิมคือภรรยาที่ดีของสามีเป็นแม่บ้านรับผิดชอบเรื่องต่างๆภายในบ้าน บทบาทดังกล่าวต้องการการปรับตัวและตัดสินใจที่ดีเพื่อเลือกปฏิบัติอย่างถูกต้อง ภาวะหลังคลอดจึงถือได้ว่าเป็นภาวะวิกฤตของสตรีหลังคลอดทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่มีบุตรคนแรก สตรีหลังคลอดจำเป็นต้องปฏิบัติตัวแตกต่างไปจากเดิมที่เคยปฏิบัติมาเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติในชีวิตประจำวันนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงอาหารที่รับประทาน การรักษาความสะอาดของร่างกาย การปฏิบัติตนให้รูปร่างกลับคืนสู่สภาพเดิม รวมทั้งเรื่องเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดด้วย (กันทิมา สิทธิธัญกิจ และพรทิพย์ เดิมวิเศษ, 2547)

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงต่างๆในระยะหลังคลอดโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายพบว่าอวัยวะสืบพันธุ์และระบบต่างๆจะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อกลับคืนสู่สภาพเดิมเหมือนก่อนตั้งครรภ์ (สุขจิต เฝ้าสวัสดิ์ และคณะ, 2525) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและความต้องการทางเพศของสตรีหลังคลอดได้ กล่าวคืออาจทำให้สตรีหลังคลอดมีความต้องการทางเพศลดลง หรือไม่มีความต้องการทางเพศเลย รวมทั้งการที่สตรีหลังคลอดให้ทารกดูตนเอง มีผลกระตุ้นต่อการหลั่งของฮอร์โมนออกซิโทซิน ส่งผลกระตุ้นการหดตัวของมดลูก อาจทำให้เกิดอาการปวดท้องได้ (ชีระพร วุฒยวนิช, 2537)

จากการศึกษาของ Master และ Johnson (1966) ศึกษาสตรีหลังคลอด จำนวน 101 รายพบว่าในระยะ 3 เดือนแรกหลังคลอด สตรีหลังคลอดมีความต้องการทางเพศลดลง หรือไม่มีความต้องการทางเพศเลย ร้อยละ 47.00 เนื่องจากต้องเลี้ยงดูบุตรรวมทั้งยังมีน้ำคาวปลาไหลอยู่นอกจากนี้ยังมีความวิตกกังวลกลัวอันตรายต่อแผลฝีเย็บ ซึ่งความไม่สุขสบายจากการเจ็บตึงแผลฝีเย็บนั้นขึ้นอยู่กับ การตัดฝีเย็บและการซ่อมแซมที่ได้รับ ถ้ามีการฉีกขาดหรือได้รับการตัดฝีเย็บและเย็บฝีเย็บแผลจะติดเรียบร้อยดีภายใน 5 วัน อาการเจ็บปวดจากแผลฝีเย็บจะลดลงภายใน 1 สัปดาห์ ยกเว้นในรายที่มีอาการอักเสบติดเชื้อก็จะต้องนานกว่านี้ โดยทั่วไปแผลฝีเย็บหายตามปกติใช้เวลา 2 - 3 สัปดาห์ หากสตรีหลังคลอดมีการบริหารร่างกายภายหลังคลอดโดยการเกร็ง ขมิบก้นกล้ามเนื้อบริเวณ

ช่องคลอด (Kegel's exercise) จะช่วยทำให้แผลฝีเย็บหายเร็วขึ้นทำให้กลับมามีเพศสัมพันธ์ได้เร็วขึ้น (Tulman และ Fawcett, 1988) แต่ในสตรีหลังคลอดบางรายอาจปวดแผลฝีเย็บนาน 5 - 6 สัปดาห์ (May และ Mahlmeister, 1994) สำหรับบริเวณแผลฝีเย็บเป็นตำแหน่งที่ใกล้กับทวารหนัก ซึ่งสตรีที่คลอดทางช่องคลอดบางรายอาจจะประสบปัญหาเจ็บปวดบริเวณริดสีดวงทวารร่วมด้วย โดยอาการเจ็บปวดจะลดลงภายใน 2 - 3 สัปดาห์ (Sherwen et al., 1995) นอกจากนี้ในระยะหลังคลอดพบว่า เชื้อบูภายในช่องคลอดจะฝ่อและแห้งซึ่งสัมพันธ์กับการมีระดับฮอร์โมนเอสโตรเจนที่ลดลง อาจทำให้เจ็บหรือไม่มีความสุขขณะมีเพศสัมพันธ์ได้ ยิ่งถ้าสตรีหลังคลอดอยู่ในระยะให้นมบุตร (lactation) จะยับยั้งการสร้างฮอร์โมนเอสโตรเจน จึงควรใช้สารหล่อลื่นที่ละลายน้ำได้ (water soluble lubricants) เพื่อส่งเสริมให้มีเพศสัมพันธ์ที่ดีขึ้น นอกจากนี้การกลั้วเจ็บขณะมีเพศสัมพันธ์และความอ่อนล้าจากการดูแลทารกและสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว อาจมีผลต่อกิจกรรมการมีเพศสัมพันธ์ได้ ยิ่งไปกว่านั้นสตรีหลังคลอดที่ให้นมตนเองแก่บุตรอาจมีความกังวลมากขึ้นเมื่อน้ำนมไหลออกมามากในขณะมีเพศสัมพันธ์ จึงควรให้นมทารกก่อนที่จะมีเพศสัมพันธ์

ส่วนในกลุ่มที่มีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น มักจะพบในสตรีหลังคลอดที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา จากการศึกษาของ Kenny (1973) ซึ่งศึกษาสตรีหลังคลอดที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา พบว่า สตรีหลังคลอดที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ร้อยละ 30.00 มีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น และพบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่เริ่มมีความต้องการทางเพศเมื่อ 4 สัปดาห์หลังคลอด นอกจากนี้สตรีหลังคลอดที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างสม่ำเสมอ จะมีประจำเดือนครั้งแรกหลังคลอดแบบไม่มีไข่ตกและประจำเดือนจะมาช้าหรือไม่มีประจำเดือน ซึ่งทำให้สตรีหลังคลอดรู้สึกว่าคุณเองยังไม่มี การตั้งครรภ์จึงมีความพร้อมและสามารถมีเพศสัมพันธ์ได้เร็วขึ้น ดังนั้น สตรีหลังคลอดจึงอาจเกิดการตั้งครรภ์ได้โดยที่ยังไม่มีประจำเดือน ซึ่งอาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สตรีหลังคลอดบางราย อาจไม่ต้องการมีเพศสัมพันธ์ในช่วงหลังคลอด เนื่องจากมีความเป็นห่วงกลัวว่าอาจเกิดการตั้งครรภ์ใหม่ในขณะที่ยังเหน็ดเหนื่อยกับการดูแลทารกอยู่ ดังนั้นจึงควรวางแผนครอบครัว เพื่อเว้นระยะการมีบุตรให้เหมาะสม รวมทั้งสตรีหลังคลอดควรทราบเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงในการเริ่มมีการตกไข่ก่อนที่ประจำเดือนจะมาครั้งแรกหลังคลอด ซึ่งเร็วที่สุดอาจมีการตกไข่ภายใน 1 เดือนหลังคลอด ซึ่งมักเกิดในสตรีหลังคลอดที่ไม่ได้เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา หรือให้บุตรดื่มนมแต่ไม่สม่ำเสมอ (ปราณ พิษณุพานิช, 2540) นอกจากนี้ยังพบว่าสามีของสตรีหลังคลอดบางราย อาจเห็นว่าภรรยาของตนมีการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกาย มองดูแล้วไม่น่าที่จะตอบสนองความต้องการทางเพศได้ (พิษณุ พิษณุพานิช, 2539) จึงทำให้ไม่กล้าและไม่อยากมีเพศสัมพันธ์ด้วย รวมทั้งการที่ภรรยาเกิดความรู้สึกเฉื่อยชาทางเพศไม่ให้ความสนใจสามี ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สามีรู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง และเกิดความรู้สึกอิจฉาทารกได้ การที่ภรรยาหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ส่งเสริมให้สามีไปเที่ยวหาหญิงขายบริการทางเพศเพื่อปลดปล่อยอารมณ์เพศ ซึ่งการ

กระทำดังกล่าวอาจส่งผลให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรคติดต่อร้ายแรงทางเพศสัมพันธ์ที่สำคัญคือ “ การติดเชื้อเอดส์ ” ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา (เอนก อารีพรพร, 2548)

ในระยะหลังคลอดนอกจากสตรีหลังคลอดต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายดังกล่าวแล้ว ในช่วงนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตสังคมอีกด้วย โดยทั่วไปในระยะแรกหลังคลอด สตรีหลังคลอดอาจมีความเครียดที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย รวมทั้งมีอาการอ่อนเพลียและเหน็ดเหนื่อยจากการคลอด หรือจากการเลี้ยงดูบุตร และวิตกกังวลต่อภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนไปในระยะหลังคลอด ซึ่งความเครียดและการวิตกกังวลเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมทางเพศของสตรีหลังคลอดและสามี นอกจากนี้สตรีหลังคลอดอาจต้องเผชิญกับความเครียดและความวิตกกังวลในการรับบทบาทการเป็นมารดา ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคงไว้ซึ่งบทบาทการเป็นภรรยาที่ดีด้วย บางรายมีความไม่พอใจที่ต้องตื่นนอนในเวลากลางคืนเพื่อเลี้ยงดูบุตร ทำให้เกิดอาการอ่อนเพลีย พักผ่อนไม่เพียงพอส่งผลให้ความต้องการทางเพศลดลง เกิดความเฉื่อยชา ไม่สนใจสามี หรือบางรายอาจถูกรบกวนขณะมีเพศสัมพันธ์จากการตื่นและร้องกวนของบุตร เกิดการหยุดชะงักของอารมณ์ทางเพศ อารมณ์เสีย หงุดหงิด ทำให้ไม่ยอมมีเพศสัมพันธ์ (มาลี เลิศมาลีวงศ์ และคณะ, 2532) สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นความยากลำบากที่สตรีหลังคลอดต้องเผชิญทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ด้วยเหตุนี้การมีเพศสัมพันธ์ให้มีความสุขระหว่างสามีและสตรีหลังคลอดนอกเหนือจากความรัก และการเอาใจใส่ซึ่งกันและกันแล้ว การเลือกเวลาที่เหมาะสม มีการเตรียมตัวที่ดี รู้จักการปรับตัว และเรียนรู้พฤติกรรมและการแสดงออกซึ่งกันและกัน ย่อมเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้

5. การเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอด

ภายหลังคลอดสตรีหลังคลอดและสามีอาจมีคำถามมากมายอยู่ในใจเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ แต่ก็อาจลังเลใจไม่กล้าถามเพราะวัฒนธรรมและสังคมไทยยังถือว่าการพูดถึงเรื่องเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องที่น่าอาย ไม่ควรพูดคุยกับผู้อื่น

การเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอด สตรีหลังคลอดและสามีอาจพบกับความยากลำบาก เนื่องจากแบบแผนการตอบสนองทางเพศอาจช้าลง และความสนใจในการมีเพศสัมพันธ์อาจน้อยบ้างมากบ้าง สตรีหลังคลอดหลายรายมีความต้องการทางเพศสูงในช่วงหลังคลอดแต่ก็มีหลายรายที่มีความต้องการทางเพศลดลง ซึ่งแบบแผนการตอบสนองทางเพศจะกลับเข้าสู่ภาวะเหมือนก่อนตั้งครรภ์ภายใน 12 สัปดาห์หลังคลอด (ประทักษ์ โอประเสริฐสวัสดิ์, 2540)

โดยทั่วไปไม่ว่าแพทย์หรือพยาบาลมักแนะนำให้สตรีหลังคลอดคงมีเพศสัมพันธ์ประมาณ 6 สัปดาห์หลังคลอด หรือจนกว่าได้รับการตรวจร่างกายภายหลังคลอดแล้ว โดยยึดหลักว่าในช่วง

ระยะเวลา 6 สัปดาห์นี้ แผลในโพรงมดลูกและแผลฝีเย็บต้องการเวลาเพื่อให้แผลหายสนิทจะไม่ได้ไม่เกิดการติดเชื้อตามมาจากหลังจากการมีเพศสัมพันธ์ แต่จากการศึกษาของสมพล พงศ์ไทยและคณะ (2521) ได้สอบถามสตรีที่มารับบริการตรวจสุขภาพในระยะ 6 สัปดาห์หลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอดเริ่มมีเพศสัมพันธ์ก่อน 6 สัปดาห์หลังคลอดสูงถึงร้อยละ 40.00 แสดงว่า การแนะนำให้งดการมีเพศสัมพันธ์หลังคลอด 6 สัปดาห์ที่ปฏิบัติกันมาอาจจะไม่สามารถปฏิบัติต่อไปได้ ยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันการให้คำแนะนำดังกล่าว ยังอาจก่อปัญหาการปรับตัวทางเพศสัมพันธ์หลังคลอดในกลุ่มสมรสบางคู่ได้ (ศรีนวล โอสเสถียร, 2541) ซึ่งการงดมีเพศสัมพันธ์ถึง 6 สัปดาห์เป็นช่วงเวลาที่ค่อนข้างนานสำหรับการกลับมาเริ่มต้นมีเพศสัมพันธ์กันใหม่ระหว่างสามีและสตรีหลังคลอด ดังนั้นการให้คำแนะนำในปัจจุบันจึงไม่เฉพาะเจาะจงว่าควรงดการมีเพศสัมพันธ์นานถึง 6 สัปดาห์ แต่จะดูที่ความต้องการที่จะมีเพศสัมพันธ์ของสตรีหลังคลอดกับสามีเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังพบว่ามีสามีภรรยาหลายคู่ที่เริ่มมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่ 2 - 3 สัปดาห์หลังคลอด (Cunningham et al., 1993) ซึ่งช่วงระยะเวลานี้แผลฝีเย็บหายสนิทดี แต่อาจมีน้ำคาวปลาไหลอยู่บ้าง จึงควรให้สตรีหลังคลอดและสามีรักษาความสะอาดของอวัยวะสืบพันธุ์ให้มากที่สุด โดยอาจให้สามีสวมถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ เพื่อป้องกันการติดเชื้อในโพรงมดลูกมดลูกและยังเป็นการป้องกันการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงปรารถนา เนื่องจากอาจมีโอกาสการตกไข่เกิดขึ้นได้ในระยะหลังคลอด ซึ่งจากการศึกษาของ Sharman (1966) ได้ทำการศึกษการตกไข่ครั้งแรกในระยะหลังคลอด โดยอาศัยการดูลักษณะของเยื่อโพรงมดลูก พบว่าสตรีหลังคลอดเกิดการตกไข่เร็วที่สุดคือ 42 วันหลังคลอด Perez และคณะ (1972) ได้ทำการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน และพบว่าสตรีหลังคลอดเกิดการตกไข่เร็วที่สุดคือ 36 วันหลังคลอด สำหรับในประเทศไทยจากการศึกษาของ สมพล พงศ์ไทยและคณะ (2521) ได้ทำการศึกษาศตรีที่มารับบริการตรวจหลังคลอดที่โรงพยาบาลรามาริบัติ จำนวน 210 ราย พบว่าสตรีหลังคลอดเกิดการตกไข่เร็วที่สุด 36 วันหลังคลอด และสุรศักดิ์ ฐานิพานิชกุล (2532) ได้ทำการศึกษาศตรีหลังคลอดที่มารับบริการตรวจหลังคลอดและไม่ได้เลี้ยงทารกด้วยนมมารดาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จำนวน 100 ราย พบสตรีหลังคลอดเกิดการตกไข่เร็วที่สุดคือ 23 วันหลังคลอด ด้วยเหตุนี้จึงควรแนะนำให้สตรีหลังคลอดเริ่มการคุมกำเนิดไม่เกินสัปดาห์ที่ 4 หลังคลอด หรือถ้าให้แน่นอนที่สุดคือเริ่มทันทีหลังคลอด และจากการพบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่จะเกิดการตกไข่ก่อนที่จะมีประจำเดือน การคุมกำเนิดจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้สตรีหลังคลอดมีความพร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์ได้ดีขึ้นรวมทั้งไม่เกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ซ้อนในขณะที่สภาพร่างกายยังไม่พร้อม

ดังนั้นการเริ่มต้นมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอดระหว่างสตรีหลังคลอดและสามีควรขึ้นอยู่กับความพร้อมทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรัก ความผูกพัน การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน และมีเวลาให้แกกัน จึงจะสามารถมีเพศสัมพันธ์กันได้เหมาะสมและเกิดความพึงพอใจของทั้ง

สองฝ่าย นอกจากนี้การพูดคุยกันอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับเรื่องเพศสัมพันธ์ระหว่างสามีและสตรีหลังคลอดถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดการรับรู้และเข้าใจถึงความรู้สึกซึ่งกันและกันรวมทั้งเพื่อให้เกิดการปรับตัวในการเริ่มต้นมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดและสามารถเผชิญกับปัญหาหรือภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นจากการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอดได้

6. ปัญหาหรือภาวะแทรกซ้อนจากการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด

การเริ่มมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดที่เหมาะสมนอกจากใช้ระยะเวลาเป็นตัวกำหนดเพื่อให้สตรีหลังคลอดได้มีการพักฟื้นในระยะหลังคลอดแล้ว ยังจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจของสตรีหลังคลอดเป็นสำคัญด้วย ซึ่งคู่สามีภรรยาควรคำนึงถึงความปลอดภัยและระมัดระวังภาวะแทรกซ้อนในการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดให้มากที่สุด รวมทั้งควรคุมกำเนิดก่อนมีเพศสัมพันธ์เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่อาจตามมาภายหลังจากการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดได้ดังนี้

6.1 อาการเจ็บปวดจากการมีเพศสัมพันธ์ (dyspareunia)

อาการเจ็บปวดขณะมีเพศสัมพันธ์อาจเกิดจากการฉีกขาดของช่องคลอด หรือจากฝีเย็บ รวมทั้งจากกึ่งเย็บซ่อมแผลฝีเย็บที่ไม่ถูกวิธี จากการศึกษาของ Reading และ Sledmer (1982) พบว่าส่วนใหญ่แล้วการตัดฝีเย็บแบบ Mediolateral จะเกิดอาการปวดขณะมีเพศสัมพันธ์ได้มากกว่าการตัดฝีเย็บแบบ Median ดังนั้นจึงควรตัดฝีเย็บแบบ Median ถ้าไม่มีข้อห้ามและระมัดระวังในการเลือกใช้วัสดุสำหรับเย็บแผล โดยเลือกชนิดที่ระคายเคืองน้อย สำหรับอาการเจ็บปวดขณะร่วมเพศนั้นถ้าเป็นนานๆ อาจทำให้เกิดการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อบริเวณปากช่องคลอดขณะร่วมเพศได้ (vaginismus) และในระยะให้นมทารกด้วยนมมารดา จะทำให้ระดับฮอร์โมนโปรแลคตินเพิ่มขึ้น และระดับฮอร์โมนเอสโตรเจนลดลง ซึ่งอาจจะมีผลทำให้ช่องคลอดแห้ง เกิดอาการเจ็บปวดขณะมีเพศสัมพันธ์ได้ (เอนก อารีพรศ, 2548)

Bartlett และคณะ (2000) ศึกษาอาการเจ็บปวดจากการมีเพศสัมพันธ์ภายหลังคลอดในสตรีครรภ์แรก 484 ราย พบว่ามีสตรีหลังคลอดกลับมา มีเพศสัมพันธ์อีกครั้งภายใน 6 เดือนแรก หลังคลอดร้อยละ 89.00 และในระยะ 3 เดือนแรกหลังคลอดสตรีหลังคลอดมีปัญหาทางเพศร้อยละ 83.00 และลดลงเหลือร้อยละ 64.00 ภายหลังคลอดแล้ว 6 เดือน ในกลุ่มที่มีอาการเจ็บปวดจากการมีเพศสัมพันธ์ พบว่ามีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การเจ็บปวดจากการมีเพศสัมพันธ์ในอดีตที่เป็นมาก่อนการตั้งครรภ์ และการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

6.2 เลือดออกจากช่องคลอด (vaginal bleeding)

เลือดออกจากช่องคลอดอาจเกิดจาก แผลในช่องคลอดยังหายไม่สนิท แล้วเกิดการฉีกขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ ทำให้เลือดออกได้ โดยทั่วไปแล้วแผลที่เกิดจากการฉีกขาดหรือแผลฝีเย็บจะหายเป็นปกติภายใน 3 - 6 สัปดาห์หลังคลอด (เอนก อารีพรค, 2548)

6.3 การตั้งครรภ์ที่ไม่ได้วางแผน (unplanned pregnancy)

จากผลการวิจัยต่างๆมักจะพบเสมอว่า สตรีหลังคลอดส่วนหนึ่งมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่วัยแรกๆ หลังคลอดก่อนกลับมาตรวจหลังคลอดและบริการวางแผนครอบครัว ในจำนวนนี้บางรายมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ได้คุมกำเนิด ดังนั้นจึงอาจจะตั้งครรภ์โดยไม่ต้องการได้ เนื่องจากผลการวิจัย พบว่าสตรีหลังคลอดในระยะ 6 สัปดาห์มีการตกไข่ได้เร็วในวันที่ 23 หรือ สัปดาห์ที่ 4 หลังคลอด โดยเฉพาะสตรีหลังคลอดที่ไม่ได้เลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง ถึงแม้ว่าการตั้งครรภ์โดยไม่ได้วางแผนนี้จะไม่ได้เป็นภาวะแทรกซ้อนจากการมีเพศสัมพันธ์โดยตรง (สมชาย ทั้งไพศาล ,2530) แต่อาจจะเกิดผลกระทบโดยทางอ้อมได้ เช่น ผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจของสตรีจากการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์

6.4 การติดเชื้อภายหลังคลอดบุตร (puerperal infection)

ภาวะติดเชื้อภายหลังการคลอดบุตรนับเป็นภาวะแทรกซ้อนที่สำคัญของสตรีหลังคลอด ส่วนใหญ่จะเป็นการอักเสบติดเชื้อที่มดลูกและแผลฝีเย็บปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการติดเชื้อ การมีเพศสัมพันธ์ในระยะแผลในโพรงมดลูกยังไม่หายสนิท น้ำคาวปลายังไม่หมด การไม่รักษาความสะอาด การอยู่ไฟที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ของสามี รวมทั้งการติดเชื้อก่อนและในระยะคลอดที่อาจส่งผลต่อเนื่องมาถึงระยะหลังคลอด ดังนั้นสามีภรรยาหลายคู่ที่เริ่มมีเพศสัมพันธ์หลังคลอด 2 - 3 สัปดาห์ (Cunningham et al.,1993) ซึ่งในช่วงนี้แผลฝีเย็บจะหายดีแล้วแต่อาจมีน้ำคาวปลาอยู่บ้าง จึงควรแนะนำให้สตรีหลังคลอดและสามีรักษาความสะอาดบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ให้มากที่สุดโดยให้สามีสวมถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์เพื่อป้องกันการติดเชื้อในโพรงมดลูก

6.5 ความรู้สึกผิดทางเพศ (sexual guilt)

โดยทั่วไปสตรีหลังคลอดมักได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ครั้งแรกหลังคลอดที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน คือ หลังคลอด 6 - 8 สัปดาห์ หรือภายหลังแพทย์อนุญาต หรือมาตรวจ

หลังคลอดก่อนจึงจะมีเพศสัมพันธ์ได้ (ศรีนวล โอสธเสถียร ,2541) และถ้าหากสตรีหลังคลอดต้องจำยอมมีเพศสัมพันธ์กับสามีเพื่อรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีไว้แต่ทำให้สตรีหลังคลอดรู้สึกผิด กลัวการถูกตำหนิที่ไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำ เกิดความคับข้องใจ ละอายใจ กลัวการตั้งครรภ์ซ้อน เป็นทุกข์ทางใจ ทำให้ไม่มีความสุขในการมีเพศสัมพันธ์ และอาจทำให้ไม่กล้าที่จะมาตรวจหลังคลอด ซึ่งจะส่งผลเสียกับตัวสตรีหลังคลอดเอง (สมพล พงศ์ไทย ,2540)

6.6 การขาดแคลนด้านกามารมณ์ของกลุ่มสมรส

การมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดส่วนใหญ่สามีภรรยา มักลองผิดลองถูก เรียนรู้กันเองเพราะอายุที่ต้องไปถามใครๆ อีกทั้งแหล่งความรู้มีน้อยและกลุ่มสมรสบางคู่อาจไม่กล้าพูดกัน ต่างคนต่างคิดกันเอง สามีเห็นภรรยารูปร่างค่อนข้างเทอะทะ หน้าท้องหย่อนยาน สีดำคล้ำ ทำให้ความดึงดูดทางเพศลดลง บางโรงพยาบาลอนุญาตให้สามีไปอยู่เคียงข้างภรรยาขณะคลอดได้เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว แต่อาจทำให้สามีมีภาพการคลอดที่ช็อกคลอตกำลังขยับและมีศีรษะทารกโผล่ออกมา เห็นแพทย์ตัดฝีเย็บ มีเลือด น้ำคร่ำ สิ่งเหล่านี้อาจทำให้สามีหมดอารมณ์ความต้องการทางเพศได้ ส่วนความรู้สึกทางเพศของสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่จะลดลงจนแทบไม่เหลือ ทั้งนี้เพราะความรู้สึกของความเป็นมารดายิ่งใหญ่จนบดบังความสำคัญของการเป็นภรรยาจนเทียบกันไม่ได้ (อานนท์ เรืองอุดมพันธ์ , 2540) ซึ่งทำให้สตรีหลังคลอดไม่มีเวลาคิดเรื่องเพศสัมพันธ์ เนื่องจากเหนื่อยกับการเลี้ยงบุตรและสภาพร่างกายไม่พร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์ หรือระหว่างมีเพศสัมพันธ์ เกิดลูกร้องเสียงดังสัญญาณของมารดาจะทำให้ละความสนใจจากสามีทันที ทำให้เพศสัมพันธ์จบลงอย่างไม่ประทับใจ เมื่อเกิดขึ้นบ่อยครั้งก็จะรู้สึกเบื่อหน่ายต่อกันและถ้าหากว่าสามีภรรยาขาดการพูดคุยกันอย่างเปิดเผย ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน หรือละเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์เป็นระยะเวลานานอาจเป็นสาเหตุทำลายความยั่งยืนของชีวิตสมรสได้ (มาโนชญ์ ชุมสาย , 2521 อ้างถึงใน วิภาพร เสนารัตน์, 2542)

7. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีหลังคลอด

โดยทั่วไปในระยะ 6 สัปดาห์หลังคลอด ถือเป็นภาวะวิกฤตช่วงหนึ่งของชีวิตสตรีหลังคลอด เนื่องจากระยะดังกล่าวเป็นระยะที่สตรีหลังคลอดพบกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีหลังคลอด โดยพฤติกรรมดังกล่าวจะเริ่มช้าหรือเร็วขึ้นเป็นผลจากปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องหลายประการ นักพฤติกรรมศาสตร์หลายท่านพยายามจะอธิบายพฤติกรรมมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไร โดยการศึกษาวิจัยและพัฒนาแนวคิดทฤษฎี เพื่อนำมาอธิบายทำให้สามารถสรุปแนวคิดเรื่องพฤติกรรมเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ(บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์, 2530)

การคัดเลือกตัวแปรเข้ามาศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า โดยจัดกลุ่มและแบ่งประเภทของปัจจัยเพื่อนำมาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

- ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ อายุของสตรีหลังคลอดและสามี จำนวนบุตรที่มีชีวิต และระยะเวลาการสมรส
- ปัจจัยด้านร่างกาย ได้แก่ วิธีการคลอดบุตร การตัดและเย็บฝีเย็บ ระยะเวลาที่น้ำคาวปลาหมด การปฏิบัติคุมกำเนิด และการเลี้ยงบุตรด้วยนม
- ปัจจัยด้านความรู้ ได้แก่ ระดับการศึกษาของสตรีหลังคลอดและสามี และความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด
- ปัจจัยด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการทางเพศของสตรีหลังคลอดและสามี และทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มจัดประเภทปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอดออกเป็นรายด้านด้วยกันดังนี้

ปัจจัยด้านประชากร

1. อายุของสตรีหลังคลอดและสามี

อายุเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมทางเพศซึ่งบ่งบอกถึงวุฒิภาวะหรือความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อม ภาวะจิตใจ การรับรู้ ความสามารถในการเข้าใจ และการตัดสินใจในสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจในการกลับมามีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอด (กนกพร โฉมเฉลา, 2539) ซึ่งวุฒิภาวะทางอารมณ์เป็นพัฒนาการที่ถือว่าเป็นความเจริญเติบโตทางอารมณ์อย่างสมบูรณ์ มีผลให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อเหตุการณ์และสภาวะแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเองได้ (จันทรรัตน์ เจริญสันติ, 2533) โดยบิดามารดาที่มีอายุมากกว่าสามารถปรับตัวในสิ่งต่างๆรวมทั้งเรื่องเพศและมีความพร้อมต่อการเป็นบิดามารดาได้ดีกว่า ทั้งนี้เพราะสตรีหลังคลอดที่มีอายุมากมีความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมที่สามารถรับคำติชม หรือให้ข้อมูลย้อนกลับในเรื่องการปฏิบัติตัวภายหลังคลอด ตลอดจนการดูแลตนเองตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์ ในขณะที่บิดามารดาที่มีอายุน้อยหรืออยู่ในวัยรุ่นมีแนวโน้มที่จะขาดความรับผิดชอบในฐานะการเป็นบิดาและมารดา ทั้งนี้เพราะความไม่พร้อมทางด้านวุฒิภาวะ ขาดประสบการณ์ชีวิต ไม่เข้าใจบทบาทการเป็นบิดามารดา (ปราณี พงศ์ไพบูลย์, 2541)

เป็นที่น่าสนใจว่าอายุมีอิทธิพลต่อชีวิตทางเพศของชายหญิงแตกต่างกันในแต่ละช่วงอายุ ในผู้ชายพบว่า อารมณ์เพศ การตอบสนองทางเพศและความสามารถทางเพศจะรุนแรงที่สุดเมื่ออายุน้อย (วัยรุ่น) แต่เมื่ออายุมากขึ้น (หลังอายุ 30 ปี) ความต้องการทางเพศจะลดลง สำหรับผู้หญิง ความต้องการทางเพศและการตอบสนองทางเพศขึ้นกับการเรียนรู้และประสบการณ์ เพราะฉะนั้น การตอบสนองทางเพศจะดีมากในช่วงปลายอายุ 30 ปีถึงต้นอายุ 40 ปี คือผู้หญิงจะถึงจุดสุดยอดได้ง่ายและรุนแรง หรืออาจมีความสุขสุดยอดติดต่อกันได้หลายๆครั้ง ซึ่งเป็นระยะที่ความต้องการทางเพศและการตอบสนองทางเพศของฝ่ายชายค่อยๆลดลง ดังนั้นฝ่ายชายอาจกังวลว่าตนจะสู้ภรรยาไม่ได้ แต่เมื่ออายุมากขึ้นความสนใจทางเพศและการตอบสนองทางเพศของทั้งชายและหญิงจะค่อยๆลดลง ซึ่งจะเห็นได้ว่าอารมณ์เพศของคนเราจะเปลี่ยนแปลงไปตามวัยเนื่องจากสรีระของร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป และยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นๆอีกด้วย ในระยะแต่งงานใหม่ๆพบว่าการมีเพศสัมพันธ์ของกลุ่มสมรสจะเกิดขึ้นได้บ่อยที่สุด(เอนก อารีพรอค และสุวิทนา อารีพรอค, 2525)

หลังจากนั้นเมื่อเข้าสู่ระยะตั้งครรภ์การปฏิบัติกิจกรรมทางเพศค่อยๆลดลงตามอายุครรภ์ที่มากขึ้น (กรณีการ รมณีวรรณ, 2538) และเมื่อเข้าสู่ระยะหลังคลอดพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงต่างๆเกิดขึ้นมากมาย ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมส่งผลให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับต่อกิจกรรมทางเพศของสามีและสตรีหลังคลอดได้

จากการศึกษาของ Kinsey (1953) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศโดยเก็บข้อมูลกับคนจำนวน 12,000 รายซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในอายุและอาชีพที่แตกต่างกัน พบว่า คู่สมรสที่มีอายุน้อยกว่า 25 ปี มีเพศสัมพันธ์ 2-4 ครั้ง ต่อสัปดาห์ แต่ความถี่จะลดลงเหลือ 1 ครั้ง ต่อสัปดาห์ เมื่อ อายุ 40 ปี และผู้ชายจะถึงจุดสูงสุดของความสามารถทางเพศ ในตอนปลายของวัยรุ่น (16 - 20 ปี) หลังจากนั้นความสามารถทางเพศจะลดลงไปเรื่อยๆ แต่ในผู้หญิงกลับตรงกันข้ามคือ จะเริ่มชีวิตทางเพศช้า และจะไม่ถึงจุดสูงสุดของความสามารถทางเพศ จนอายุ 30 ปี และพบว่าความต้องการทางเพศจะกลับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะช่วงปลายอายุ 30 ปี ถึงต้น 40 ปี แล้วจะค่อยๆลดลงแต่ช้ากว่าผู้ชาย ทั้งนี้ เพราะอาจขึ้นกับประสบการณ์และความมั่นคงในชีวิตสมรส

Master และ Johnson (1966) ศึกษาการตอบสนองทางเพศของหญิงอเมริกันพบว่าผู้หญิง จะมีการตอบสนองทางเพศรวดเร็วและรุนแรงที่สุดในระหว่างปลายอายุ 30 ปี ถึงต้นอายุ 40 ปี โดยเฉพาะผู้หญิงที่เคยมีบุตรแล้ว น้ำหล่อลื่นจากช่องคลอดจะเกิดขึ้นทันทีทันใดที่ถูกกระตุ้นทางเพศ และการมีความสุขติดต่อกันหลายๆครั้งก็พบได้ในระยะนี้

Kaplan (1974) พบว่าผู้หญิงในช่วงปลายอายุ 30 ปี ถึงต้นอายุ 40 ปี จะสนใจกิจกรรมทางเพศเพิ่มขึ้น และบรรลุความสุขสุดยอดจากการมีเพศสัมพันธ์ง่ายเมื่อเปรียบเทียบกับวัยอื่น เหตุผลที่อธิบายคือ การเปลี่ยนแปลงทางเพศของผู้หญิงไม่ขึ้นกับชีววิทยาของร่างกาย แต่ขึ้นกับปัจจัย 2 ประการคือ ผู้หญิงเก็บกดเรื่องเพศน้อยลง และมีความมั่นใจในชีวิตสมรสมากขึ้นเพราะเป็นที่ยอมรับของสามี ในระยะนี้ผู้หญิงมีความเป็นตัวของตัวเองเกี่ยวกับเรื่องเพศ และกล้าพูดคุยกับสามี เกี่ยวกับความรู้สึกทางเพศของตนมากขึ้น

สมพล พงศ์ไทย และ คณะ (2521) ศึกษาการสมรสและการปฏิบัติกิจกรรมทางเพศของสตรีที่มารับบริการตรวจหลังคลอดที่โรงพยาบาลรามาริบัติ จำนวน 210 ราย พบว่าในช่วงเวลา 35 - 56 วันหลังคลอด ประมาณร้อยละ 40.00 มีเพศสัมพันธ์แล้ว สตรีหลังคลอดที่อายุน้อยมีเพศสัมพันธ์บ่อยกว่าสตรีหลังคลอดที่อายุมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ภารดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่า สตรีหลังคลอดที่มีเพศสัมพันธ์มากที่สุดเป็นกลุ่มสตรีหลังคลอดที่อายุน้อย (16 - 25 ปี) และการมีเพศสัมพันธ์จะลดลงในกลุ่มสตรีหลังคลอดที่อายุ 26 - 35 ปี แต่กลับสูงขึ้นในกลุ่มสตรีหลังคลอดที่อายุมากกว่า หรือเท่ากับ 36 ปี สำหรับสามีพบว่าสามีกลุ่มอายุน้อย (16 - 25 ปี) มีเพศสัมพันธ์มากที่สุดและลดลงตามอายุที่มากขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ชายผู้หญิงมีอาการเพศและการตอบสนองทางเพศที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงอายุทั้งนี้เนื่องจากสรีรวิทยาของร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้การศึกษาครั้งนี้จึงนำอายุมาเป็นตัวแปรหนึ่งเพื่อทำการศึกษาและน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อต่อพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด

2. จำนวนบุตรที่มีชีวิต

เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการกลับมามีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนบุตรที่มีชีวิตเป็นตัวแปรหนึ่งซึ่งบ่งบอกถึงประสบการณ์ในการคลอดและความเพียงพอของจำนวนบุตร รวมทั้งการมีบุตรเป็นภาระทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งของครอบครัว ฉะนั้นครอบครัวใดมีจำนวนบุตรหลายคนและไม่ต้องการจำนวนบุตรเพิ่ม ย่อมเกิดความวิตกกังวลกลัวเกิดการตั้งครรภ์ซ้อนได้ เพราะการมีเพศสัมพันธ์มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ สามารถทำให้เกิดการตั้งครรภ์และมีบุตรได้ ถึงแม้จะพบว่า การตั้งครรภ์ในระยะให้นมบุตรมีเพียงร้อยละ 9.00 -11.00 (Kent, 1982)

จากการศึกษาของ Kenny (1973) ศึกษาในสตรีหลังคลอด และการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาพบว่าร้อยละ 43.00 ของสตรีที่มีบุตรมากกว่า 1 คน และร้อยละ 8.00 ของสตรีที่มีบุตร 1 คน เมื่อภายหลังการคลอดบุตรทำให้สตรีหลังคลอดมีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น

Hamase (1980) ศึกษาความต้องการทางเพศและความสนใจเรื่องเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด โดยพบว่าสตรีในระยะหลังคลอดที่มีจำนวนบุตรเพียงพอต่อความต้องการมีความกลัวและเกิดความวิตกกังวลต่อการตั้งครรภ์ซ้อน ด้วยเหตุนี้ในกลุ่มสมรสที่ไม่ต้องการมีบุตรอีกย่อมไม่ต้องการตั้งครรภ์ และอาจส่งผลต่อการกลับมามีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดได้

Fischman (1986) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด 4 และ 12 เดือน พบว่าการกลับมามีเพศสัมพันธ์ในสตรีที่เคยมีบุตรมาก่อนแล้วมีมากกว่าสตรีครรภ์แรก ทั้งนี้พบว่าการกลับมามีเพศสัมพันธ์ในสตรีที่เคยมีบุตรมาแล้ว มีประสบการณ์มากกว่า และการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดมีโอกาสในการตั้งครรภ์ได้น้อย นอกจากนี้ยังอธิบายได้ด้วยผลการวิเคราะห์สตรีหลังคลอดที่มีเพศสัมพันธ์กับความเพียงพอของจำนวนบุตรพบว่า สตรีที่มีเพศสัมพันธ์แล้วในระยะหลังคลอด ส่วนใหญ่ยังมีบุตรไม่เพียงพอ (ร้อยละ 61.50)

Kenny (1973) ศึกษาในสตรีหลังคลอด และการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาพบว่าร้อยละ 43.00 ของสตรีที่มีบุตรมากกว่า 1 คน และร้อยละ 8.00 ของสตรีที่มีบุตร 1 คน เมื่อภายหลังการคลอดบุตรทำให้สตรีหลังคลอดมีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น

ภาวดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่า สตรีหลังคลอดที่มีบุตร 2 คน มีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 24.70 มากกว่าสตรีที่มีบุตร 1 คน ร้อยละ 21.30

3. ระยะเวลาการสมรส

การสมรสเป็นการปรับตัวระหว่างคนสองคนนอกจากเรื่องการยอมรับนิสัยใจคอ ลักษณะเฉพาะหรือญาติพี่น้องของกลุ่มสมรสแล้ว การปรับตัวด้านเพศสัมพันธ์ก็เป็นความสำคัญยิ่ง “ถ้าถามคนไทยหลายคนโดยเฉพาะที่แต่งงานแล้ว 20 ปีขึ้นไปว่ากามารมณ์กับชีวิตสมรสมีความสัมพันธ์กันหรือไม่” ผลสรุปที่ได้พบว่ากามารมณ์มีบทบาทค่อนข้างสำคัญทีเดียวในชีวิตสมรส เป็นแต่เพียงในสังคมไทยยังไม่กล้ายอมรับความจริงเท่านั้นเอง เพราะถ้าไม่มีกามารมณ์การสมรสก็จะไม่ใช่การสมรส สามีกี่มิใช่สามี ภรรยาที่มีใช่ภรรยา แม้แต่ในระยะตั้งครรภ์หรือหลังคลอดเรื่องดังกล่าวก็ยังมีผลสำคัญอยู่ งานวิจัยหลายชิ้นในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาพบว่า สำหรับผู้หญิงมีบทบาททางเพศเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของเพศชายเท่านั้น ส่วนผู้ชายมีจำนวนน้อยที่จะหาความสุขทางเพศจากภรรยามากกว่าผู้หญิงอื่น ซึ่งผิดกับประเทศที่พัฒนาแล้วในซีกโลกตะวันตกจะพบว่า เพศสัมพันธ์นั้นเป็นบทบาทที่ทั้งสองฝ่ายเท่าเทียมกัน (พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545)

ในระยะแรกของชีวิตสมรสเป็นช่วงระยะเวลาที่สามีภรรยาจะเรียนรู้เรื่องเพศและปรับตัวให้เข้ากันทางเพศ ซึ่งถือได้ว่าการมีเพศสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส (เอนก อารีพรค และสุวัทนา อารีพรค, 2525) นอกจากนี้ระยะเวลาของการสมรสยังเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ กล่าวคือบุคคลใดที่มีระยะเวลาการสมรสยาวนาน โอกาสที่จะมีความสนใจทางเพศ และรู้สึกปลอดภัยที่จะกลับมามีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดย่อมมีมากขึ้นด้วย (ศุภวดี พลายน้อย, 2530 อ้างถึงใน บุญพบ อนิวรรณวงศ์, 2531)

จากการศึกษาของ Kenny (1973) ศึกษาสตรีในระยะหลังคลอดและการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาพบว่า ร้อยละ 40.00 ของสตรีที่สมรสนาน 5 ปี และร้อยละ 78.00 ของสตรีที่สมรสนาน 6 - 18 ปี มีบุตรมากกว่า 1 คน และให้บุตรคุณนมนานจะกลับมีความสนใจทางเพศ (Sexual interest) และรู้สึกปลอดภัยที่จะกลับมีความสัมพันธ์ทางเพศ (Sexual relation) หลังจากน้ำคาวปลาหมดแล้ว

Grudzinkas และ Atkinson (1984) ศึกษาสตรีหลังคลอดจำนวน 328 รายในระยะ 5 - 7 สัปดาห์หลังคลอดพบว่า ร้อยละ 50.60 สตรีหลังคลอดมีเพศสัมพันธ์แล้ว ซึ่งการมีเพศสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับสถานภาพการสมรส

สุชาติ พหลภาคย์ (2533) ศึกษาปัญหาในชีวิตครอบครัว โดยวิเคราะห์หาสาเหตุในคู่สมรส จำนวน 115 คู่ พบว่า คู่สมรสที่มาขอรับบริการปรึกษาทางเพศ ร้อยละ 27.80 มีระยะเวลาของการสมรสระหว่าง 5 - 9 ปี รองลงมาคือ ร้อยละ 21.70, 20.90, 12.20 และ 10.40 มีระยะเวลาของการสมรส น้อยกว่า 4 ปี, 10 - 14 ปี, 15 - 19 ปี และมากกว่า 25 ปี ตามลำดับ ส่วนระยะเวลาของการสมรสระหว่าง 20 - 24 ปี มีร้อยละ 7.00 และจากการศึกษาพบว่า ฝ่ายภรยามักเป็นฝ่ายที่เริ่มต้นมาปรึกษาปัญหาทางเพศ มีปัญหาที่สำคัญ 3 อันดับแรกที่ทำให้ชีวิตสมรสไม่มีความสุข คือ การที่คู่

สมรสมีคู่ การขาดความใกล้ชิดและความรู้สึกไม่รักคู่สมรส ปัญหาการไม่รักคู่สมรสจะพบในระยะ 5 ปีแรกของการสมรสมากกว่าในระยะหลังจาก 5 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = 0.004$)

ด้วยเหตุนี้ระยะเวลาการสมรสนอกจากจะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความมั่นคงในชีวิตสมรสแล้ว ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางเพศของสามีภรรยาและโอกาสในการกลับมาามีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดด้วย

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

1. รายได้ของครอบครัว

การมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดเป็นพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่มีผลต่อการมีบุตรส่งผลกระทบต่อรายได้ของครอบครัว ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร ความสำนึกถึงคุณภาพของบุตร ตลอดจนสภาพสังคมอุตสาหกรรม ทำให้คนมีความต้องการบุตรจำนวนน้อยลง (เทียนฉาย กิระนันท์, 2526) ซึ่งคู่สามีภรรยาจะเป็นผู้กำหนดจำนวนบุตรตามที่ตนต้องการหรือจะละเว้นช่วงการมีบุตร ทั้งนี้เพราะรายได้ของครอบครัวเป็นตัวกำหนดขนาดของครอบครัวและเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการมีเพศสัมพันธ์ ในคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน (เอนก อารีพรรค และสุวัทนา อารีพรรค, 2525)

ในอดีตพบว่าหากครอบครัวใด มีรายได้ดี หรือสูง แนวโน้มที่จะมีบุตรก็จะสูงขึ้นด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าครอบครัวใดมีรายได้ต่ำแนวโน้มในการมีบุตรก็จะต่ำลงด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากสภาพของรายได้เป็นข้อจำกัด แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบันการมีบุตรมีความสัมพันธ์กลับกัน กล่าวคือ ครอบครัวใดมีรายได้สูงมีแนวโน้มที่มีพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์น้อยกว่า มีแนวโน้มที่จะใช้การคุมกำเนิดมากกว่า และมีแนวโน้มที่จะตั้งครรภ์หรือคลอดบุตรน้อยกว่า เพราะครอบครัวที่มีรายได้สูง มองคุณค่าของบุตรในเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ แต่ครอบครัวที่มีรายได้น้อยกลับมีความต้องการบุตรเพิ่มขึ้น เพราะมองคุณค่าของบุตรในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ (Kamnuansila, 1981) นอกจากนี้รายได้ของครอบครัวยังบ่งบอกถึง อาชีพและระดับการศึกษาของคนรวมทั้งการใส่ใจดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตนเองและสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพของตนเองภายหลังคลอด การเตรียมตัวเพื่อกลับมาามีเพศสัมพันธ์ภายหลังคลอด และการวางแผนครอบครัวก่อนมีเพศสัมพันธ์

จากการศึกษาของวชิรา กสิโกศล (2521) ศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยแม่และเด็ก ที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดอยุธยา พบว่ากลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษาและรายได้สูงจะมีการปฏิบัติตัวด้านอนามัยแม่และเด็กได้ดีกว่า กลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษาและรายได้น้อย

การดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอดที่โรงพยาบาล รามาธิบดี จำนวน 500 ราย พบว่าสตรีหลังคลอดที่มีรายได้น้อยกว่า หรือเท่ากับ 2,500 ถึง 5,000 บาท/เดือน มีเพศสัมพันธ์หลังคลอดร้อยละ 52.20 ของสตรีที่มีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด จำนวน 113 ราย รองลงมาในสตรีหลังคลอดที่มีรายได้ 5,000 ถึง 10,000 บาท และ 10,000 บาทขึ้นไป ร้อยละ 19.10 และ 17.50 ตามลำดับ

สมพร วัฒนนุกุลเกียรติ (2531) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตรวจหลังคลอดที่ศูนย์อนามัยแม่และเด็กชนบทที่ 41 อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น พบว่าครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอและมีเหลือเก็บมีแนวโน้มที่มาตรฐานสุขภาพภายหลังคลอดและปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์มากกว่าครอบครัวที่มีรายได้ไม่เพียงพอ หรือรายได้เพียงพอแต่ไม่เหลือเก็บ

ศรีโสภา แท่งทองคำ (2533) พบว่า รายได้ของครอบครัวต่อเดือนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นมารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. แบบแผนความเชื่อ

ความเชื่อเป็นความรู้ที่นึกคิดหรือความเข้าใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจมีเหตุผล หรือไม่มีเหตุผลก็ได้ ซึ่งความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการปฏิบัติของบุคคล เพราะบุคคลสามารถกระทำสิ่งใดที่สอดคล้องกับความเชื่อ ทั้งๆ ที่ความเชื่ออาจจะเป็นไปในทางที่ถูกหรือผิดจากข้อเท็จจริงก็ได้ ส่วนใหญ่ในสังคมเดียวกันจะมีความเชื่อคล้ายกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ สมาชิกในสังคมได้รับวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้มาตั้งแต่เกิด ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา ญาติพี่น้อง และบุคคลอื่นๆ ในลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนาที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน (ปราณี พงศ์ไพบูลย์, 2544) และการที่บุคคลอาศัยอยู่ในสภาพทางสังคมที่มีความแตกต่างกัน ก็ย่อมส่งผลให้ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และการปฏิบัติ โดยเฉพาะในเรื่องเพศแตกต่างกันไปด้วย

จากการศึกษาของ Ramos และคณะ (1996) รายงานการศึกษาในมารดาชาวฟิลิปปินส์ จำนวน 485 ราย พบว่าร้อยละ 14.00 จะมีเพศสัมพันธ์ภายใน 1 เดือน และร้อยละ 52.50 มีเพศสัมพันธ์ภายใน 2 เดือน ซึ่งการกลับมามีเพศสัมพันธ์คลอดตามปกติภายหลังคลอดขึ้นกับแบบแผนความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมของแต่ละท้องถิ่น

สำหรับในประเทศไทยพบว่า ชุมชนชนบทของไทยยังคงยึดถือปฏิบัติตนในการดูแลตนเองของสตรีหลังคลอดตามความเชื่อเดิมที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรมการดูแลตนเองมายาวนาน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย มีแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดเพียงเล็กน้อย คือสตรีหลังคลอดยังมีการปฏิบัติในการอยู่ไฟ การเข้ากระโจม การอบไอน้ำ การนึ่งถ่าน การนวดบออิฐ การใช้ยาสมุนไพร การงดอาหารแสลง และอื่นๆ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวตามความเชื่อของผู้ปฏิบัติและการคง

อยู่ของวัฒนธรรม ยังยืนยันถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำ ดังการศึกษาของ มาลา ไชยเอนก (2544) พบว่าสตรีหลังคลอดมีการดูแลด้วยการแพทย์พื้นบ้านทุกราย เพราะเชื่อว่า ความร้อนจากการอยู่ไฟจะให้ความอบอุ่นทางจิตใจและบรรเทาความเจ็บปวดเมื่อยล้าบางอย่างลงได้ ดังนั้นการอยู่ไฟทำให้มีโอกาสดูแลก่อนเต็มที่ การที่นอนผิงไฟ อาบน้ำร้อน กินน้ำร้อน จะช่วยให้ อุณหภูมิร่างกายสูงขึ้น การไหลเวียนของโลหิตดีทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว น้ำคาวปลาแห้งเร็ว ปากมดลูก ปิดเร็ว ซึ่งช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการติดเชื้อในโพรงมดลูกและตกเลือดหลังคลอด นอกจากนี้ในระหว่างการอยู่ไฟยังงดเกี่ยวข้องกับเพศ และเมื่อออกไฟไปแล้วให้งดมีเพศสัมพันธ์ต่ออีก 3 เดือน

ขณะเดียวกันปัจจุบันในชุมชนเมืองก็มีกระแสการหันมาให้ความสนใจการดูแลสุขภาพ หลังคลอดด้วยการแพทย์แผนไทยเพิ่มขึ้น ซึ่งในระยะหลังนี้จะเห็นได้จากโรงพยาบาลเอกชนหลาย แห่งในเขตกรุงเทพมหานครมีบริการดูแลหลังคลอด ตั้งแต่การทับหม้อเกลือ การอบไอน้ำ การนวดหลังคลอด รวมทั้งมีการดูแลหลังคลอดแบบให้บริการถึงบ้าน (Delivery) และจากการศึกษาของลัญจิกา จันทรจิต (2540) พบว่าสตรีหลังคลอดในเขตกรุงเทพและปทุมธานีมีการนวดตัว การประคบสมุนไพร การเข้า กระโจม การอาบน้ำสมุนไพร เพราะเชื่อว่าจะทำให้ผิวพรรณดี ช่วยขับน้ำคาวปลา ทำให้มดลูกเข้าอู่ เร็ว ช่วยให้โครงกระดูกที่เบี่ยงเบนไปจากปกติขณะตั้งครรภ์กลับเข้าที่ ช่วยให้ทนต่ออากาศหนาวได้ และช่วยให้รูปร่างเหมือนก่อนตั้งครรภ์ รวมทั้งช่วยให้ร่างกายแข็งแรงตลอดไป โดยกลุ่มสตรีเหล่านี้ หลายคนมีการศึกษาระดับปริญญาตรี และรายได้ต่อเดือน 20,001 – 25,000 บาท รูปแบบการอยู่ไฟในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงไปตามยุคสมัย โดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้ดังนี้ (กันทิมา สิทธิธัญกิจ และพรทิพย์ เต็มวิเศษ, 2547)

- การอยู่ไฟแบบใช้กองไฟ (แบบดั้งเดิม)
- การอยู่ไฟแบบให้ความร้อนบริเวณหน้าท้อง เป็นการปรับเพื่อให้สะดวกขึ้น โดยมี 2 วิธี คือ การใช้ไฟชุด การใช้กระเป๋าน้ำร้อนหรือกระเป๋ไฟฟ้าบริเวณหน้าท้อง

การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอดไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจ ความรู้ ร่างกาย และจิตใจ ซึ่งปัจจัยต่างๆเหล่านี้บุคลากรทางการ แพทย์สามารถประเมินข้อมูลได้ครบถ้วน ส่วนแบบแผนความเชื่อเป็นสิ่งที่บุคลากรทางการแพทย์ มักคิดไม่ถึงว่าจะมีความสำคัญอย่างไรในการให้ความช่วยเหลือ ดูแล ตลอดจนการให้คำปรึกษาแก่ สตรีในระยะหลังคลอด โดยเฉพาะแบบแผนความเชื่อในเรื่องพฤติกรรมกรรมามีเพศสัมพันธ์ในระยะ หลังคลอด ดังนั้นการดูแลสตรีในระยะหลังคลอดก่อนออกจากโรงพยาบาลให้มีประสิทธิภาพจึงต้อง คำนึงถึงแบบแผนความเชื่อของคนในสังคมนั้นๆให้มาก เพราะแบบแผนความเชื่อเป็นระบบความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมต่างๆ แบบแผนความเชื่อจึงกลายเป็นพื้นฐานของคนในการดูแลสตรีใน ระยะหลังคลอดและครอบครัว (ปราณีย์ พงศ์ไพบูลย์, 2544)

ปัจจัยด้านร่างกาย

1. วิธีการคลอดบุตร

การคลอด คือ กระบวนการตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นเพื่อขับเด็ก รก แล่น้ำคร่ำออกจากโพรงมดลูกจนออกมาจากภายนอก (อัจฉราวดี ศรียะศักดิ์, 2539)

การคลอดสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภท คือ การคลอดปกติ และการคลอดผิดปกติทางช่องคลอด และการผ่าตัดคลอดทางหน้าท้อง

- *คลอดปกติทางช่องคลอด (Normal labour)* หมายถึง การที่มารดาคลอดบุตรได้เองทางช่องคลอดโดยส่วนนําเป็นศีรษะ ขบวนการคลอดเป็นไปตามธรรมชาติโดยไม่ต้องใช้เครื่องมือใดๆช่วยในการคลอด

- *คลอดผิดปกติทางช่องคลอด (Abnormal labour)* หมายถึง การที่มารดาไม่สามารถคลอดบุตรทางช่องคลอดได้ตามธรรมชาติ หรือ ต้องใช้เครื่องมือช่วยในการนำส่วนนําซึ่งเป็นศีรษะของเด็กออกจากทางช่องคลอด ได้แก่ กีม (Forceps extraction) เครื่องดูดสูญญากาศ (Vacuum extraction) และการคลอดผิดปกติทางช่องคลอดอื่นๆ เช่น ท่าก้น (Breech presentation) ครรภ์แฝด (Twin pregnancy) เป็นต้น

- *การผ่าตัดคลอดทางหน้าท้อง (Caesarean section)* หมายถึง การที่มารดาไม่สามารถคลอดบุตรทางช่องคลอดได้ ต้องได้รับการผ่าตัดเพื่อเอาทารกออกจากหน้าท้อง

การคลอดบุตรจึงเป็นผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นการคลอดปกติทางช่องคลอด (normal labour) การคลอดผิดปกติทางช่องคลอด (abnormal labour) หรือการผ่าตัดเอาเด็กออกจากหน้าท้อง (caesarean section) ทำให้เกิดความเจ็บปวดและหายของแผลผ่าตัด ซึ่งน่าจะมีผลต่อระยะเวลาที่เริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกหลังคลอดด้วย และส่วนใหญ่อการคลอดจะทำให้สตรีหลังคลอดไม่มีความต้องการทางเพศ หรือมีความต้องการทางเพศลดลง (Katy Kountz, 2530)

จากการศึกษาของ Richardson และคณะ (1976) ศึกษาการลดลงของระยะเวลางดมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดในสตรีคลอดปกติ จำนวน 800 ราย พบว่าส่วนมากมีเพศสัมพันธ์ระหว่าง 14 – 21 วันหลังคลอด

Grudzinkas และ Atkinson (1984) พบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการคลอดปกติร่วมกับการตัดฝีเย็บ กับการคลอดผิดปกติทางช่องคลอด และการคลอดผิดปกติทางช่องคลอดกับการมีเพศสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ภารดี ชาญสมร (2530) พบว่าสตรีที่คลอดโดยการผ่าตัดทางหน้าท้องมีเพศสัมพันธ์ในระยะ 6 สัปดาห์หลังคลอด มากกว่าวิธีอื่น (ร้อยละ 25.80) รองลงมาคือ การคลอดปกติทางช่องคลอด

(ร้อยละ 23.70) และมีเพศสัมพันธ์น้อยที่สุดในสตรีที่คลอดผิปกติทางช่องคลอด ได้แก่ การคลอดโดยใช้คีม และเครื่องดูดสุญญากาศ (ร้อยละ 16.50) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในการคลอดโดยการผ่าตัดทางหน้าท้อง แผลหน้าท้องหายภายใน 1 - 2 สัปดาห์ ร่วมกับไม่มีแผลที่ฝีเย็บ การมีเพศสัมพันธ์ไม่มีความเจ็บปวดที่อวัยวะสืบพันธุ์ ส่วนสตรีที่คลอดปกติการหายของแผลใช้เวลาไม่นาน จึงสามารถเริ่มมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดได้เร็วกว่าสตรีที่คลอดผิปกติทางช่องคลอด ซึ่งได้แก่ การใช้คีมช่วยคลอด การใช้เครื่องดูดสุญญากาศช่วยคลอด รวมทั้งการคลอดท่าก้น และคลอดแฝด ที่มีการฉีกขาดช่องทางการคลอดมากทำให้มีการบอบช้ำและเจ็บปวดจากการคลอด การหายของแผลช้าใช้เวลานานไม่พร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์

วิภากร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่า สตรีหลังคลอดที่คลอดปกติ คลอดผิปกติทางช่องคลอด และผ่าตัดคลอดทางหน้าท้อง มีระยะเวลาที่เริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกหลังคลอดไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้พบว่าสตรีหลังคลอดเริ่มมีเพศสัมพันธ์ที่พบมากที่สุดร้อยละ 36.18 ในสัปดาห์ที่ 5 เมื่อพิจารณาวิธีการคลอดของสตรีหลังคลอด โดยทั่วไปการหายของแผลฝีเย็บในสตรีที่คลอดทางช่องคลอดใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ และถ้าเป็นแผลผ่าตัดทางหน้าท้องการหายของแผลภายในช่องท้องโพรงมดลูกใช้เวลาประมาณ 2 - 3 สัปดาห์ (May และ Mahlmeister, 1994) เพราะฉะนั้นการหายของแผลจากการคลอด 3 วิธีจึงไม่มีผลต่อการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด

Tara และคณะ (2004) ที่พบว่า การคลอดปกติทางช่องคลอดเกิดปัญหาในระยะหลังคลอดได้น้อยกว่าสตรีที่คลอดผิปกติทางช่องคลอด เช่น การใช้คีมช่วยคลอด การใช้เครื่องดูดสุญญากาศช่วยคลอด ทั้งนี้เนื่องจากการคลอดปกติทางช่องคลอดสามารถลดอาการบอบช้ำและอาการเจ็บปวดจากการคลอดรวมทั้งการฉีกขาดของแผลฝีเย็บได้ แต่การคลอดที่ผิปกติทางช่องคลอด มีการตัดและเย็บซ่อมแซมแผลฝีเย็บที่กว้าง รวมทั้งการใช้เทคนิคและอุปกรณ์ช่วยเย็บนอกเหนือจากการคลอดปกติทางช่องคลอด ส่งผลให้การหายของแผลค่อนข้างช้า

2. การตัดและเย็บฝีเย็บ

ในการคลอดทางช่องคลอด ทั้งการคลอดปกติและผิปกติทางช่องคลอดนั้นส่วนใหญ่จะต้องได้รับการตัดฝีเย็บ (episiotomy) เพื่อสะดวกแก่การคลอด และแผลจากการตัดฝีเย็บมากขึ้นขึ้นอยู่กับวิธีการคลอด ในการคลอดผิปกติ เช่น การใช้คีมช่วยคลอด หรือการใช้เครื่องดูดสุญญากาศช่วยคลอด แพทย์มักจะตัดฝีเย็บกว้างและลึกกว่าการคลอดปกติ ทำให้แผลฝีเย็บหายช้ากว่าปกติ และมีอาการบอบช้ำมากกว่า โดยปกติแผลที่เกิดจากการตัดและเย็บฝีเย็บจะติดสนิทใช้เวลาประมาณ 5 วัน การหายของแผลส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 3 สัปดาห์ ยกเว้นในรายที่มีการอักเสบ หรือติดเชื้อก็จะต้องนานกว่านี้ (สุจิต เฝ้าสวัสดิ์ และคณะ, 2525)

ดังนั้นถ้าสามีภรรยามีความต้องการทางเพศสัมพันธ์อาจเริ่มได้ตั้งแต่ 2-3 สัปดาห์หลังคลอด แต่ต้องเป็นไปอย่างสุภาพไม่รุนแรง และระมัดระวังภาวะแทรกซ้อนให้มากที่สุด (Master และ Johnson, 1966)

จากการศึกษาของ Richardson และคณะ (1976) ศึกษาการลดลงของระยะเวลากลางคืนมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดในสตรีคลอดปกติ พบว่าการเริ่มมีเพศสัมพันธ์เร็วในสตรีหลังคลอดที่คลอดปกติและไม่ได้รับการตัดฝีเย็บ (episiotomy) เพราะ ไม่มีผลเสียต่อการหายของแผลฝีเย็บ

Reading และ Sledmer (1982) ศึกษาความเจ็บปวดจากการตัดฝีเย็บแบบ mediolateral ในสตรีครรภ์แรกที่คลอดปกติจำนวน 101 คน พบว่าการตัดฝีเย็บ ทำให้เกิดความต้องการทางเพศ และความสุขทางเพศลดลง

ภารดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีหลังคลอด พบว่า สตรีหลังคลอดที่ตัดและเย็บฝีเย็บ กับไม่ตัดและเย็บฝีเย็บ มีเพศสัมพันธ์ใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 22.00 และ 24.70 ตามลำดับ อาจเนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้สตรีที่ตัดฝีเย็บ จำนวน 410 รายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.60) ไม่มีภาวะแทรกซ้อนจากการมีเพศสัมพันธ์ และสตรีที่มีการมีเพศสัมพันธ์แล้ว จำนวน 116 รายก็ไม่มีอาการแทรกซ้อนจากการมีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 85.30

วิภาพร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอดที่ได้รับการตัดฝีเย็บและไม่ได้รับการตัดฝีเย็บ เริ่มมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในระยะหลังคลอดอาจมีปัจจัยอื่นๆที่มีอิทธิพลร่วมด้วย เช่น ความพร้อมของร่างกาย การหายเหนื่อยอ่อนเพลีย ความพร้อมทางด้านจิตใจ ความต้องการทางเพศ ทั้งของสตรีหลังคลอดและสามี และ สัมพันธภาพในชีวิตสมรส เป็นต้น

3 ระยะเวลาที่น้ำคาวปลาหมด

น้ำคาวปลาเป็นข้อบ่งชี้ถึงประสิทธิภาพในการทำงานของมดลูกในระยะหลังคลอดอย่างหนึ่งกล่าวคือ การกลับคืนสู่สภาพเดิมในระยะหลังคลอดพบว่า สตรีหลังคลอดจะมีน้ำคาวปลา (lochia) ออกทางช่องคลอดประมาณ 3 สัปดาห์ แต่บางรายอาจมีน้ำคาวปลาออกนานถึง 6 สัปดาห์ (Monheit, Cousins และ Resnik, 1980) ซึ่งในระยะ 2 - 3 วันแรกน้ำคาวปลาจะมีสีแดงจัด ประกอบด้วยเลือดเป็นส่วนใหญ่ เรียกว่า “ lochia rubra ” ต่อมาสีแดงจะจางลง และปริมาณน้อยลง เพราะเนื้อเยื่อโพรงมดลูกที่สลายตัวปะปนมากขึ้นเป็นสีชมพูเรียกว่า “ lochia serosa ” ประมาณวันที่ 10 หลังคลอดสีของน้ำคาวปลาจะยิ่งจางลงอีกเป็นสีขาวหรือสีนวล มีจำนวนน้อยลงมากและมีลักษณะเป็นเมือกปน ซึ่งเป็นเพราะองค์ประกอบเปลี่ยนไปเป็นเม็ดเลือดขาวเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะน้ำคาวปลาเช่นนี้เรียกว่า “ lochia alba ” (ประทักษ์ โอประเสริฐสวัสดิ์ และคณะ, 2534) การประเมินน้ำคาวปลามีความสำคัญและจำเป็น เนื่องจากไม่เพียงแต่เป็นการตรวจสอบการตกเลือด

เท่านั้น ยังเป็นการประเมินการกลับคืนสู่สภาพเดิมของมดลูกอีกด้วย ชนิด จำนวน และลักษณะของ น้ำคาวปลายังเป็นข้อบ่งชี้ถึงการหายของแผลบริเวณรกเกาะ (เทียมศร ทองสวัสดิ์, 2541)

จากการศึกษาของ Oppenheimer และคณะ (1986) ศึกษาระยะเวลาที่มีน้ำคาวปลาในสตรี หลังคลอด พบว่า สตรีหลังคลอดจำนวน 236 ราย มีน้ำคาวปลาเฉลี่ย 33 วัน หรือ ระหว่าง 23 – 48 วันหลังคลอด ซึ่งการที่น้ำคาวปลาหมดเร็วหรือช้า น่าจะมีผลต่อการกลับมามีเพศสัมพันธ์ในระยะ หลังคลอด

Hames (1980) ศึกษาความต้องการและความสนใจของกลุ่มสตรีในระยะหลังคลอดบุตรคน แรก 4 – 6 สัปดาห์ พบว่าสตรีหลังคลอดและสามี ร้อยละ 38.00 มีความรู้ดีกว่า การมีน้ำคาวปลา ไหลมีผลระงับการปฏิบัติทางเพศตามปกติ

ภารดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอดพบว่า สตรี หลังคลอดที่มีระยะของการมีน้ำคาวปลาสั้นที่สุด คือ 1 – 2 สัปดาห์ มีเพศสัมพันธ์ร้อยละ 18.30 ซึ่ง น้อยกว่าสตรีหลังคลอดที่มีน้ำคาวปลานาน 3 – 5 สัปดาห์ มีเพศสัมพันธ์น้อยที่สุด ร้อยละ 17.00 และสตรีที่มีน้ำคาวปลา นาน คือ 6-9 สัปดาห์หลังคลอดจะมีเพศสัมพันธ์น้อยที่สุด ร้อยละ 17.00

วิภาพร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่า การ หมดของน้ำคาวปลามีความสัมพันธ์กับการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด โดยพบว่า ระยะเวลาของการหมดของน้ำคาวปลาพบมากที่สุด ใน 4 สัปดาห์หลังคลอด

จากการศึกษาดังกล่าวที่ผ่านมา พบว่ามีความสอดคล้องกับทัศนคติเรื่องการมีความต้องการ ทางเพศในระยะหลังคลอดที่ว่าขณะแผลฝีเย็บหายสนิทและน้ำคาวปลาหยุดไหลสามารถมี เพศสัมพันธ์ได้ ดังนั้นระยะเวลาที่มีน้ำคาวปลาของสตรีหลังคลอดจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับการ เริ่มต้นมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอดด้วย

4. การปฏิบัติคุมกำเนิด

การปฏิบัติคุมกำเนิด หมายถึง การป้องกันการปฏิสนธิ หรือการป้องกันการตั้งครรภ์ สำหรับทางเลือกของสตรีในระยะหลังคลอดในการเลือกใช้วิธีการคุมกำเนิดขึ้นอยู่กับความ เหมาะสม ความสะดวกในการใช้ การเข้าถึงสถานบริการ และการยอมรับวิธีการคุมกำเนิด นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา อาชีพ โรคประจำตัว ข้อห้ามในทางการแพทย์ของแต่ละวิธี เป็นต้น (ประทักษ์ โอประเสริฐสวัสดิ์ และคณะ, 2534) ซึ่ง วิธีการคุมกำเนิดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ (ชีระ ทองสง, 2539)

1. การคุมกำเนิดแบบชั่วคราว (*Contemporary contraception*) หมายถึง การคุมกำเนิด เพื่อเว้นระยะการมีบุตร เมื่อสตรีหลังคลอดเลิกใช้สามารถมีบุตร ได้อีก มีหลายวิธีแบ่งเป็น

1.1 การคุมกำเนิดโดยใช้ฮอร์โมน (ฮอร์โมนคุมกำเนิดชนิดรับประทาน, ยาฉีดคุมกำเนิด, ยาฝังคุมกำเนิด)

1.2 ห่วงอนามัย

1.3 ถุงยางอนามัย

1.4 วิธีการคุมกำเนิดโดยไม่ใช้เครื่องมือ (การคุมกำเนิดแบบธรรมชาติ เช่น การนับระยะปลอดภัยวิธีนี้ค่อนข้างยากในระยะหลังคลอดต้องรอให้ไข่ตกเป็นปกติก่อนจึงจะใช้วิธีนี้ได้ผล หรือการเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเองอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยยับยั้งการตกไข่ได้)

2. การคุมกำเนิดแบบถาวร (*Permanent contraception*) หมายถึง การคุมกำเนิดในกรณีที่ไม่ต้องการมีบุตรอีกต่อไป เรียกว่า การทำหมัน

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่าสตรีหลังคลอดบางรายอาจไม่ต้องการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดเนื่องจากมีความห่วงว่าอาจเกิดการตั้งครรภ์ใหม่ในขณะที่ตนเองยังคงเหน็ดเหนื่อยกับการดูแลทารก สำหรับสตรีหลังคลอดที่มีเพศสัมพันธ์แล้วส่วนใหญ่ได้รับการคุมกำเนิดแล้วทั้งวิธีชั่วคราวและถาวรเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ สตรีหลังคลอดหากมีการคุมกำเนิดที่เหมาะสมตั้งแต่หลังคลอดทันที จะทำให้สตรีหลังคลอดและสามีมีความมั่นใจในการมีเพศสัมพันธ์ว่าจะไม่เกิดการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ ไม่มีความวิตกกังวลเกิดขึ้น (ศรีนวล โอสเสถียร, 2541)

จากการศึกษาของ Grudzinkas และ Atkinson (1984) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่า สตรีหลังคลอดในระยะ 6 สัปดาห์แรก ในกลุ่มที่ปฏิบัติกิจกรรมทางเพศ (sexual activity) จำนวน 161 ราย มีการคุมกำเนิดก่อนมีการปฏิบัติทางเพศ ร้อยละ 89.70(146 ราย)

Ellis และ Hewat (1985) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาในสตรีหลังคลอด 1, 3 และ 6 เดือน พบว่าสตรีหลังคลอด 1 เดือน จำนวน 159 ราย มีการคุมกำเนิดแล้วร้อยละ 68.80 (86 ราย) ซึ่งส่งผลให้การมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดเร็วขึ้นด้วย

ภารดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอดที่ได้รับการคุมกำเนิดด้วยวิธีการคุมกำเนิดชั่วคราวและวิธีถาวรมีเพศสัมพันธ์มากกว่าสตรีที่ยังไม่ได้คุมกำเนิด

วิภากร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ในสตรีหลังคลอด จำนวน 250 ราย พบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่ร้อยละ 61.70 มีการคุมกำเนิดก่อนมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดแล้ว

ดังนั้นการปฏิบัติการคุมกำเนิดในระยะหลังคลอดของสตรีหลังคลอดและสามีน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสเกิดความมั่นใจในการกลับมา มีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด และน่าจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสเริ่มมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดได้เร็วขึ้น

5. การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

ในระยะหลังคลอด ฮอร์โมนเอสโตรเจน และ โพรเจสเตอโรน จะลดระดับลง ทำให้ส่วนหน้าของต่อมพิทูอิทารี หลังโพรแลคติน ซึ่งมีผลต่อการสร้างน้ำนมประกอบกับการควบคุมของทารก จะเป็นการกระตุ้นประสาทจากปลายหัวนม ทำให้ต่อมพิทูอิทารีส่วนหลังหลังฮอร์โมนออกซิโทซิน ทำให้เกิดการหลั่งน้ำนมและออกซิโทซินยังมีฤทธิ์กระตุ้นการหดตัวของมดลูก(ธีระพร วุฒยวนิช, 2537) ขณะที่บุตรควบคุมมารดาอาจทำให้เกิดการกระตุ้นความรู้สึกทางเพศได้

จากการศึกษาของ Master และ Johnson (1966) ศึกษาสตรีหลังคลอดจำนวน 101ราย พบว่าในระยะ 3 เดือนแรกหลังคลอดสตรีหลังคลอดร้อยละ 47.00 มีความต้องการทางเพศลดลง หรือไม่มีเลย เนื่องจากต้องเลี้ยงบุตร ยังมีน้ำคาวปลา มีอาการเจ็บขณะมีเพศสัมพันธ์ สตรีหลังคลอดบางคนกลัวอันตรายต่อแผลฝีเย็บ ส่วนกลุ่มที่มีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้นมักพบในกลุ่มที่เลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีหลังคลอดบางรายมีความรู้สึกถึงจุดสุดยอด (orgasm) และมดลูกหดตัวขณะที่ให้บุตรดื่มนม

Kenny (1973) ศึกษาในสตรีหลังคลอดและเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา พบว่าสตรีหลังคลอดที่เลี้ยงทารกด้วยนมมารดาร้อยละ 30.00 มีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น ร้อยละ 18.00 มีความต้องการทางเพศทางเพศลดลง และร้อยละ 52.00 มีความต้องการทางเพศคงเดิม และพบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่จะเริ่มมีความต้องการทางเพศเมื่อ 4 สัปดาห์หลังคลอดนอกจากนี้ยังพบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่มีความสนใจทางเพศ มากขึ้นหลังจากให้บุตรดื่มนมตนเอง

Hames (1980) พบว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในระยะหลังคลอด มีผลต่อเรื่องเพศ ร้อยละ 76.00 และเป็นการส่งเสริมให้ปฏิบัติทางเพศมากกว่าปกติร้อยละ 12.00

Kazi และคณะ (1995) รายงานการศึกษาในสตรีชาวปากีสถานซึ่งเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา จำนวน 391 รายโดยใช้ตารางชีพ พบว่า ในระยะเดือนแรกหลังคลอดสตรีหลังคลอดมีเพศสัมพันธ์แล้วถึงร้อยละ 13.80 และเพิ่มเป็น 80.30 ในเดือนที่ 2

Romos และคณะ (1996) ได้ทำการศึกษาสตรีหลังคลอดซึ่งเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา ในประเทศฟิลิปปินส์ จำนวน 485 รายโดยใช้ตารางชีพเช่นเดียวกัน พบว่าร้อยละ 14.00 จะมีเพศสัมพันธ์ภายใน 1 เดือน และร้อยละ 52.50 มีเพศสัมพันธ์ภายใน 2 เดือน

บุญศรี จันทร์ศรี และบัณฑิตวี ลีละพัฒนา (2526) ศึกษาระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา และการกลับสู่ภาวะเจริญพันธุ์ จำนวน 37 ราย ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าสตรีหลังคลอดร้อยละ 40.00 มีเพศสัมพันธ์ก่อน 6 สัปดาห์หลังคลอด

ภารดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอดที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา นมผสม และนมมารดาพร้อมกับนมผสม มีเพศสัมพันธ์หลังคลอดใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 22.40, 25.90 และ 20.30 ตามลำดับ

วิภากร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอดจำนวน 250 ราย พบว่าสตรีหลังคลอดร้อยละ 87.61 เลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง และพบว่าร้อยละ 5.94 มีความต้องการทางเพศขณะให้บุตรดูแลตนเอง

ปัจจัยทางด้านความรู้

1. ระดับการศึกษาของสตรีหลังคลอดและสามี

การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและประสบการณ์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเจตคติ หรือพฤติกรรมของบุคคล เพื่อให้บุคคลได้นำความรู้ที่ไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ระดับการศึกษาจึงเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้พฤติกรรมของบุคคลแตกต่างกันไปด้วย นั่นย่อมหมายถึงบุคคลที่มีการศึกษาสูง ย่อมมีโอกาสที่จะรับรู้สิ่งใหม่ๆ ได้เร็วกว่าบุคคลที่มีการศึกษาดำ และนำสิ่งที่รับรู้ได้มาเปรียบเทียบประกอบการเพื่อจะนำไปปฏิบัติ (บุญพบ อนิวรรณวงศ์, 2531) นอกจากนี้ระดับการศึกษายังบ่งบอกถึงสติปัญญา ความสามารถในการเรียนรู้ และการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มา ทำให้สามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งมีการปรับตัวได้ดี โดยเฉพาะการปรับตัวในเรื่องเพศ ทั้งนี้ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงเมื่อมีความสงสัยหรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับคำแนะนำที่ได้รับในระยะหลังคลอดก็อาจหาข้อมูลโดยการซักถามหรืออ่านหนังสือ ตำรา และนิตยสาร (พรณพิไล ศรีอาภรณ์, 2532) ทำให้สามารถรับรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ง่ายขึ้น รวมทั้งสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ เช่นคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด ซึ่งจากการศึกษาหลายครั้ง พบว่าระดับการศึกษาที่แตกต่างกันย่อมมีความสัมพันธ์กับการเริ่มต้นมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด

จากการศึกษาของสมพล พงศ์ไทยและคณะ (1980) ศึกษาการสมรสและการปฏิบัติกิจกรรมทางเพศ พบว่าสตรีที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีความถี่ในการมีเพศสัมพันธ์น้อยกว่าสตรีที่มีระดับการศึกษาดำกว่าอุดมศึกษา

ภารดี ชาณสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอดที่มีระดับการศึกษา ม.ศ 1 ถึง ม.ศ 5 มีเพศสัมพันธ์มากที่สุดร้อยละ 28.10 และสตรีหลังคลอดที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีซึ่งเป็นการศึกษาระดับสูงสุดในการศึกษานี้ มีเพศสัมพันธ์น้อยที่สุด สำหรับสามีของสตรีหลังคลอด พบว่าที่ระดับการศึกษา ป.1 ถึง ป.7 มีเพศสัมพันธ์มากกว่าระดับการศึกษาอื่นๆ คือร้อยละ 29.60 และสามีที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีมีเพศสัมพันธ์น้อยที่สุด

2. ความรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด

ความรู้ หมายถึง ความเข้าใจทุกอย่างไปเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการสังเกตประสบการณ์ หรือเอกสารรายงานต่างๆ (Webster N, 1986 อ้างถึงในภารดี ชาญสมร, 2530) เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ทำให้บุคคลเกิดการไตร่ตรอง ทดลอง และปฏิบัติ (วิฑูร โอสถานนท์, 2516 อ้างถึงในวิภาพร เสนารัตน์, 2542) การมีความรู้เรื่องการเกิดความต้องการทางเพศและการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดว่าสามารถเกิดขึ้นได้หรือไม่ หรือถ้าเกิดขึ้นแล้วเป็นสิ่งปกติ หรือผิดปกติ จึงมีผลต่อการปฏิบัติทางเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์ได้

ชูศรี วีระสัมพันธ์ (2525) เรื่องความรู้ เจตคติเกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของสตรีชนบทระยะหลังคลอด ในศูนย์อนามัยแม่และเด็กเขต 7 จังหวัดราชบุรี รายงานความรู้เกี่ยวกับระยะเวลาที่ควรงดเว้นการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด พบว่าร้อยละ 37.00 ของสตรีหลังคลอดมีความรู้ว่าการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดเดือนครึ่ง

ภารดี ชาญสมร (2530) พบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.90 มีความรู้เรื่องความต้องการทางเพศและการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด โดยมีความรู้เรื่องระยะเวลาที่มีเพศสัมพันธ์หลังคลอดมากที่สุด ร้อยละ 90.30

ปัจจัยด้านจิตใจ

1. ความต้องการทางเพศของสามีและสตรีหลังคลอด

การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างชาย หญิง จะเกิดขึ้นได้เมื่อฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายมีความต้องการทางเพศ ในระยะหลังคลอดความต้องการทางเพศของสตรีหลังคลอดจะมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ทั้งนี้เป็นผลจากปัจจัยหลายอย่างร่วมกันรวมทั้งยังขึ้นกับระยะเวลาที่ศึกษาอีกด้วย

จากการศึกษาของ Master และ Jonhson (1966) ศีกษาสตรีหลังคลอดจำนวน 111 ราย พบว่าในช่วง 3 เดือนแรกหลังคลอด สตรีหลังคลอดประมาณ ร้อยละ 47.00 มีความต้องการทางเพศลดลงหรือไม่มีเลย โดยให้เหตุผลว่าเกิดจากความรู้สึกอ่อนเพลียจากการคลอด มีความเจ็บปวดขณะมีเพศสัมพันธ์ การที่ยังมีน้ำคาวปลาไหล หรือบางรายกลัวจะเป็นอันตรายต่อแผลในช่องคลอด แต่ในบางรายร้อยละ 20.90 กลับมีอารมณ์และความต้องการทางเพศเหมือนปกติก่อนการตั้งครรภ์ โดยเริ่มมีความต้องการทางเพศตั้งแต่ 2 - 3 สัปดาห์หลังคลอด สำหรับกลุ่มที่มีความต้องการทางเพศสูงมักจะพบในกลุ่มที่เลี้ยงทารกด้วยนมมารดา อาจจะเนื่องจากการกระตุ้นทางเพศจากการที่ทารกดูดนมและมีการตอบสนองจนมี Orgasm สตรีกลุ่มนี้จึงมีความต้องการกลับไปมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดเร็วขึ้นด้วย

Kenny (1973) ศึกษาในมารดาหลังคลอด และเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา จำนวน 33 ราย พบว่าส่วนมากเริ่มมีความต้องการทางเพศ 4 สัปดาห์หลังคลอด ร้อยละ 30.00 มีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น ร้อยละ 18.00 มีความต้องการทางเพศลดลง ร้อยละ 52.00 มีความต้องการทางเพศคงเดิม

Fischman และคณะ (1986) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางเพศของกลุ่มสมรสใน ระยะหลังคลอด พบว่า ร้อยละ 48.00 มีการเปลี่ยนแปลงความต้องการทางเพศในระยะหลังคลอด

Robson และคณะ (1981) ศึกษาสตรีครั้งแรก ชาวอังกฤษ 119 ราย หลังคลอด 12 สัปดาห์ และ 6 สัปดาห์หลังคลอด พบว่าร้อยละ 10.00 มีความต้องการทางเพศเพิ่มขึ้น ร้อยละ 57.00 มีความต้องการทางเพศลดลง และร้อยละ 33.00 มีความต้องการทางเพศคงเดิม

สมพร บุษราทิจ (2524) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของชายไทยที่สมรสแล้ว โดยสุ่มตัวอย่าง จากผู้ชายในเขตบางกอกน้อยจำนวน 145 ราย ซึ่งมีอายุเฉลี่ย 40 ปี พบว่าชายไทยส่วนมากมีความ ต้องการทางเพศและมีเพศสัมพันธ์สัปดาห์ละ 2 - 3 ครั้ง

ภารดี ชาญสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีหลังคลอด พบว่าสตรีหลังคลอด เกิดความต้องการทางเพศและเริ่มมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่สัปดาห์ที่ 2 หลังคลอด และมีเพศสัมพันธ์ มากที่สุดในสัปดาห์ที่ 5 นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีหลังคลอดที่สามีมีความต้องการทางเพศมีเพศสัมพันธ์ ในระยะหลังคลอดแล้วมากกว่าสตรีหลังคลอดที่สามียังไม่มีความต้องการทางเพศ

วิภาพร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอด พบว่าสตรี หลังคลอดเริ่มมีความต้องการทางเพศและเริ่มมีเพศสัมพันธ์ในสัปดาห์ที่ 2 หลังคลอด สำหรับสามี นั้นพบว่าเริ่มมีความต้องการทางเพศตั้งแต่ 1 สัปดาห์หลังคลอด โดยสามีมีพฤติกรรมที่กระตุ้นให้ สตรีหลังคลอดมีความต้องการทางเพศเกิดขึ้นได้ ได้แก่ การเล้าโลม การขอมิเพศสัมพันธ์ และการที่ สามีแสดงพฤติกรรมทางเพศให้สตรีหลังคลอดรับรู้ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ส่งเสริมให้มีเพศสัมพันธ์ ในระยะหลังคลอดเร็วขึ้น

ดังนั้นจะพบว่าสตรีหลังคลอดที่สามีมีความต้องการทางเพศมีเพศสัมพันธ์แล้วมากกว่าสตรี หลังคลอดที่สามียังไม่มีความต้องการทางเพศ แสดงว่าความต้องการทางเพศของสามีเป็นตัวแปร หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด สอดคล้องกับการรายงานความบ่อยของการมีเพศสัมพันธ์ของคนส่วนหนึ่งในสังคมไทยที่พบว่า ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของสามีมากกว่าภรรยา สตรีบางคนกลัวว่าสามีจะนอกใจมีหญิงอื่น จึงขอมให้สามีมีเพศสัมพันธ์ด้วยทั้งๆที่ไม่มีอารมณ์ ความต้องการทางเพศเลย (ชูดา จิตพิทักษ์, 2525) นอกจากนี้ในระยะตั้งครรภ์ สตรีมักได้รับ คำแนะนำให้งดการมีเพศสัมพันธ์ในระยะ 3 เดือน ถึง 4 สัปดาห์ หลังคลอด เพื่อป้องกันการ กระทบกระเทือนต่อทารกในครรภ์ และการติดเชื้อ การที่สามีงดการมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาที่ ตั้งครรภ์เป็นเวลานาน ในขณะที่สามียังมีความต้องการทางเพศอยู่ จึงเป็นอีกเหตุผลในการกลับมา เริ่มด้นมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาใหม่ในระยะหลังคลอดได้

2. ทักษะการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด

ทัศนคติโดยทั่วไปนั้นเป็นความรู้สึก หรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของหรือสถานการณ์ต่างๆเป็นไปในทำนองที่พึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ ทัศนคติเป็นนามธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ในชีวิตของบุคคล และทัศนคติมีความสำคัญต่อการตอบสนองทางสังคมของบุคคลเป็นอย่างมาก นั่นคือบุคคลมีพฤติกรรมอย่างไร หรือทำสิ่งใดลงไป ทัศนคติจะเป็นเครื่องกำหนด (สุชา จันท์ธรม, 2542) สำหรับทัศนคติที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์นั้นเป็นภาพรวมที่เกิดขึ้นจากความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม ซึ่งได้รับจากประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้นยังมีเรื่องของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มที่มีวัฒนธรรม ค่านิยม หรือมาตรฐานของกลุ่ม หรือสังคมที่บุคคลนั้นร่วมใช้ชีวิตอยู่(สุวรรณ หงษ์ศรีสุวรรณ, 2544) ด้วยเหตุนี้การมองเรื่องเพศที่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลต่อทัศนคติการมีเพศสัมพันธ์ด้วย

ในระยะหลังคลอด ทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์เกิดขึ้นได้จากการที่สตรีหลังคลอดมีความตระหนัก มีความเอาใจใส่ในข้อมูล เรียนรู้และปฏิบัติตามคำแนะนำเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ที่ได้รับจากแพทย์ พยาบาล ญาติพี่น้อง บุคคลอื่นๆ และสื่อมวลชนต่างๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น รวมทั้งได้รับจากประสบการณ์เดิมที่ผ่านมา ซึ่งในกลุ่มสตรีหลังคลอดที่เคยมีเพศสัมพันธ์ก่อนมาตรวจสุขภาพส่วนใหญ่มีความคิดว่าการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดสามารถกระทำได้นั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของทั้งสองฝ่ายทั้งสามีและภรรยา

จากการศึกษาของ Kenny (1973) พบว่าสตรีหลังคลอด ร้อยละ 52.00 มีความคิดว่าควรเริ่มมีเพศสัมพันธ์ได้เมื่อน้ำคาวปลาหยุดไหลแล้ว

ชูศรี วีระสัมพันธ์ (2525) ศึกษาความรู้ เจตคติเกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของสตรีชนบทระยะหลังคลอด พบว่าร้อยละ 37.00 ของสตรีหลังคลอดมีความคิดว่า ควรจะมีเพศสัมพันธ์หลังคลอด 1 เดือนครึ่ง

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2526) ศึกษาการเจริญพันธุ์และชาติพันธุ์ในประเทศไทย พบว่าสตรีในเขตเมืองเห็นว่าควรจะมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดเฉลี่ย 1.40 เดือน และสตรีในชนบทเห็นว่าควรจะมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดเฉลี่ย 1.31 เดือน

ภารดี ชาณสมร (2530) ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของสตรีในระยะหลังคลอดพบว่าสตรีหลังคลอดมีความคิดว่าภายใน 6 สัปดาห์หลังคลอด ถ้าเกิดความต้องการทางเพศขึ้น ในขณะที่แผลฝีเย็บหายสนิทดี น้ำคาวปลาหยุดไหลสามารถมีเพศสัมพันธ์ได้ นอกจากนี้ ยังพบว่าสตรีหลังคลอดส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ภายใน 6 สัปดาห์หลังคลอดจะทำให้เกิดการตั้งครรภ์ได้ ฉะนั้นหากมีเพศสัมพันธ์จึงควรคุมกำเนิดก่อน

วิภาพร เสนารัตน์ (2542) ศึกษาการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีในระยะหลังคลอดพบว่าสตรีหลังคลอดมีทัศนคติเกี่ยวกับภาวะสุขภาพก่อนข้างดี ตระหนักและห่วงใยภาวะสุขภาพของตนเอง

ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน มีแหล่งให้คำปรึกษาที่สะดวกในการตัดสินใจ และส่วนใหญ่ปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์และพยาบาลมากขึ้น และมีสัมพันธภาพที่ค่อนข้างดีกับสามี สิ่งต่างๆเหล่านี้ อาจมีผลในการตัดสินใจ เลือกที่จะไม่มีเพศสัมพันธ์ในระยะ 6 สัปดาห์หลังคลอด รอจนกว่าร่างกายและจิตใจพร้อม และให้ได้รับการตรวจหลังคลอดก่อนที่จะมีเพศสัมพันธ์ จึงมีแนวโน้มที่จะมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดลดลง

ดังนั้น ทศนคติต่อการเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึก และความเชื่อของสตรีหลังคลอดในการตอบสนองทางเพศต่อการกระบวนกรรับรู้ที่จะมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอด ได้แก่ ความพร้อมทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ต่อการตอบสนองทางเพศของสตรีหลังคลอดและสามี รวมทั้งปัญหาหรืออุปสรรคจากการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งทศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ของสตรีหลังคลอดเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะคือ ทศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ทางบวก และทศนคติต่อการเพศสัมพันธ์ทางลบ(ศรีนวล โอสธเสถียร, 2541) คือ

1. ทศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดทางบวก : สตรีหลังคลอดจะแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นต่อการกลับมาเริ่มต้นมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดได้อย่างเหมาะสม มีสัมพันธภาพที่ดีกับสามี สามารถระบุความต้องการการช่วยเหลือเรื่องเพศสัมพันธ์ต่อบุคลากรทางการแพทย์ แสดงความพอใจต่อการปรึกษาทางเพศสัมพันธ์ เข้าใจวิธีแก้ไขปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเพศสัมพันธ์ สามารถระบุแนวทางการปรับตัวทางเพศสัมพันธ์ เพื่อแก้ไขผลกระทบต่อเพศสัมพันธ์ที่ไม่ดี สตรีหลังคลอดจะมีสัมพันธภาพแน่นแฟ้นดีกับสามีในระยะหลังคลอด

2. ทศนคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ในระยะหลังคลอดทางลบ : สตรีหลังคลอดจะแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นต่อการกลับมามีเพศสัมพันธ์หลังคลอดอย่างไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้อง มีความเข้าใจผิดต่อการมีเพศสัมพันธ์ มีปัญหาเพศสัมพันธ์ เช่น ความต้องการทางเพศสัมพันธ์ลดลง สัมพันธภาพทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่สามารถสื่อสารทางเพศสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส สัมพันธภาพกับสามีไม่ดี บ่นทุกข์ทรมานต่อการปรับตัวทางเพศสัมพันธ์หลังคลอด รู้สึกลำบากใจต่อการงดมีเพศสัมพันธ์หลังคลอด บ่นปวดฝีเย็บ ช่องคลอด และเต้านม เบื่อการมีเพศสัมพันธ์ตามปกติ แสดงพฤติกรรมไร้อารมณ์ ดึงเครียด กลัวการติดเชื้อ กลัวการตั้งครรภ์ และอายุรูปร่างตนเอง

จากลักษณะความคิดเห็นต่อการมีเพศสัมพันธ์หลังคลอดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า อาจทำให้สตรีหลังคลอดแสดงออกซึ่งพฤติกรรมในทางบวกและลบได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดว่าถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

ตัวแปรอิสระ

